

MUSEUMSbulletinen

● NORSK FOLKEMUSEUM ● NORSK FOLKEMUSEUMS VENNER

NR. 80 4/2015

Utgiver: Norsk Folkemuseums Venner
Norsk Folkemuseum
Postboks 720 Skøyen
0214 Oslo

Tlf. (+47) 22 12 37 00
post@norskfolkemuseum.no
www.norskfolkemuseum.no

Besøk: Museumsveien 10, Bygdøy

Redaktør: Astrid Santa

Redigering og layout: Astrid Santa

Museumsfotograf: Haakon Harriss

Tekstkorrektur: Tone Odden

Trykk: Aktiv Trykk AS

Opplag: 3000

© Norsk Folkemuseums Venner
Norsk Folkemuseum, Oslo 2015

ISSN 1502-3672

Foto omslag foran: Rekonstruksjon av brudedrakt fra Øst-Telemark fra ca. 1820.
Foto: Morten Brun

Foto omslag bak: ”Dreng” på Norsk Folkemuseum oppkledd i arbeidstøy og som en hverdagskledd mann, slik draktskikken var i store deler av landet på slutten av 1800-tallet og inn på 1900-tallet. Fargen på skjorta/trøya kunne variere, men antrekket bukse, skjorte eller trøye og vest har nok vært veldig utbredt.
Foto: Morten Brun

Innhold

- 3 En bok- og utstillingshøst.
Av Astrid Santa.
- 4 Ny draktutstilling: ”Folkedrakt: Hverdagstøy og festdrakt”.
Av Kari-Anne Pedersen.
- 6 En familiehistorie om to bruder på gården Su-Vålund i Austbygde, Tinn i Telemark. Av Kari-Anne Pedersen.
- 9 Utstillingen ”Folk og klede - skikk og bruk”.
Av Kari-Anne Pedersen.
- 10 Tale ved åpningen av utstillingen ”Folkedrakt: Hverdagstøy og festdrakt”. Av Bjørn Sverre Hol Haugen.
- 12 På veien mot ny utstilling i 2018: Stiftamtmannens kabinett.
Av Monica Mørch.
- 16 Gartnervirksomhet ved Bygdø Kongsgård - historie lag på lag.
Av Monica Mørch.
- 20 Nytt liv i Gartneriet på Bygdø Kongsgård.
Av Marianne Leisner.
- 24 Naturmøteplassen ved Villa Gjøa.
Av Jan Tore Sørsdal og Mari Bjørnsrud-Gabrielsen.
- 26 Magisk julestemning på Folkemuseet.
Av Karine Munch.
- 28 Hvorfor er Leikanger prestegård malt rosa?
Av Niels Gerhard Johansen.
- 30 Catilina. Ibsens debutdrama skrevet av Brynjolf Bjarme.
Av Bergljot Øyrehagen Geist.
- 32 Ny bok: Wilse: Mitt Norge.
Av redaksjonen.
- 36 Narve Skarpmoens blick på hovedstaden.
Av Morten Bing, Marie F. Seim og Torgeir Kjos.
- 42 Ny, spennende strikkebok, krydret med mote- og språkhistorie!
Av redaksjonen.
- 44 Norsk Folkemuseums Venners medlemssider.
- 46 Farmasihistorisk Museums medlemssider.

En bok- og utstillingshøst ...

Dette nummeret bærer preg av at høsten på Norsk Folkemuseum har stått i bokenes og utstillingenes tegn.

Tre store bokprosjekter er avsluttet, en spennende ny draktutstilling er åpnet, og arbeidet mot den store nye kulturhistoriske utstillingen i 2018 akselererer.

Boken **Wilse: Mitt Norge** er utgitt i forbindelse med årets jubileumsutstilling om fotograf Anders Beer Wilse (1865-1949). Boken viser bredden i hans arbeid og gir en visuell fortelling om hvordan fotografiene bidro til å forme en ny norsk identitet.

Fotograf Narve Skarpmoen (1868-1930) levde og virket samtidig med Wilse. Rundt 300 av hans fotografier av hovedstaden er nå samlet, satt i kontekst og utgitt i boken **Kristiania for 100 år siden. Fotograf Skarpmoens levende portrett av byen og menneskene**. Boken setter fotografiene i en by- og kulturhistorisk sammenheng og forteller om en hovedstad i endring.

Boken **Rett på tråden. Fargerik strikk** treffer i en tid der strikking er like populært nå som noen gang tidligere. Den kombinerer solid fagkunnskap med fargerike strikkeoppskrifter og underholdende mote- og språkhistorie. Og den inspirerer til strikkeglede! Alle bøkene selges i Museumsbutikken.

Arbeidet med den store kulturhistoriske utstillingen som åpner i 2018 ruller videre. I forbindelsen med dette langtidsprosjektet starter vi artikkelserien **På veien mot ny utstilling i 2018**. Utstillingen, som har arbeidstittel **Trendsetterne**, skal vise borgerskap og embetsstand 1600 til 1900. Den skal fylle bygget som har vært kjent som Bysamlingen og som nå renoveres. I tiden frem til åpning skal vi følge prosessen og publisere kulturhistorisk fagstoff som forskes frem underveis. Denne gangen går vi inn i Stiftamtmannens kabinett fra Kongens gate 6 i Christiania, et av seks originale interiører som skal med.

Den nye utstillingen **Folkedrakt: Hverdagstøy og festdrakt** ser drakthistorien fra en spennende og for noen kanskje ukjent vinkel. Et sentralt tema er endring over tid og det kulturhistorikere kaller «samtidig usamtidighet». Folkedraktene har

Detaljer fra
rekonstruert brudedrakt
fra Øst-Telemark, ca. 1820.
Foto: Morten Brun

ikke vært uforandret, men har endret seg over tid i takt med samfunnet de har vært brukt i. Samtidig som draktskikken kan ha beholdt trekk fra tidligere tider, kan den ha tatt opp i seg nyheter fra byene og europeisk mote. Man kan finne trekk fra svært ulike tider i samme drakt.

Forsiden denne gangen viser en brudedrakt fra Øst-Telemark, ca. 1820. Den er rekonstruert fra en drakt i Norsk Folkemuseums samlinger. På den tiden hadde bruden rød brudestakk og sort «sølltrøye» som var åpen foran slik at sølvet syntes. Hun hadde hvitt brudeforkle med bord av telemaksbinding, og broderte beltekluter utenpå. Det ble brukt minst to til fire skjorter, den ytterste med slengerm, og den under med brodert ermlinning. Brudeladet er av middelaldertype, med støpte store støler sydd fast på et underlag av mange lag vadmél sydd sammen til det blir stivt. Ladet ble senere i noen områder erstattet av brudekroner, men ikke i Telemark. Alt sølvet til den rekonstruerte drakten er laget av gullsmedmester Hilde Nødtvedt på ett års folkekunststipend. Drakten skal stilles ut i Utstillingshallen på museet fra januar til påske 2016.

Avslutningsvis ønsker vi alle en riktig god førjulstid og velkommen til det store årlige Julemarkedet i desember!

Hilsen Astrid Santa, redaktør

Folkedrakt: Hverdagstøy og festdrakt

av Kari-Anne Pedersen

I høst åpnet Norsk Folkemuseum en ny temautstilling: «Folkedrakt: Hverdagstøy og festdrakt». Utstillingen har tre perspektiver som er vevd i hverandre.

Utstillingens sentrale tema er endring over tid. Folkedraktene har ikke vært uforandret siden «tidenes morgen», men har forandret seg i takt med samfunnet de har vært brukt i. Men samtidig som draktskikken kan ha beholdt trekk fra langt tilbake i tid, kan den ha tatt opp i seg nyheter fra byene og europeisk mote. I samme antrekk kan en finne deler med former som går tilbake til middelalderen eller renessansen og trekk som er preget av den tiden drakten ble brukt. Dette kaller kulturhistorikere «samtidig usamtidighet».

Sannsynligvis var draktskikken i Norge ganske ens i middelalderen og renessansen. Når det gjelder regionale variasjoner, er det interessant å konstatere at det ikke er store forskjeller i snittet på kvinnedrakten i mange deler av det sørlige Norge på begynnelsen av 1800-tallet. Det er slående likheter mellom draktsnittet i blant annet Sogn, Hallingdal, Valdres, Tinn og Øst-Telemark. Dette endrer seg i løpet av 1800-tallet slik at livene blir kortere i Hallingdal mot slutten av 1800-tallet, mens det blir lengre i Øst-Telemark i 1890-åra mot 1900. Dermed er for eksempel det sterke regionale særpreget vi forbinder med Hallingdal, noe som utviklet seg så sent som i løpet av 1800-tallet. Drakter i noen andre områder har hatt mer til felles med europeisk mote, og blir av draktforskere kalt

«folkelig motedrakt». Selv om draktskikken i disse områdene har lignet klær folk brukte i byen, har de oftest ikke vært helt synkrone med moteutviklingen de heller, og kan også hatt preg av «samtidig usamtidighet».

Et annet mål for utstillingen er å vise arbeidstøy og slitte plagg, ikke bare det vakreste og best bevarte fintøyet. I områder med regional draktskikk var hverdagstøyet ofte laget i samme fasong, snitt og passform som de finere klærne, men med enklere dekor og ofte i grovere stoffkvaliteter. Arbeidstøyet kunne også være klær som har gått gradene fra pentøy. Finere bånd og annen dekor kunne bli sprettet av, men man fortsatte å slite ut grunnplagget. Ved å stille ut arbeidstøy, kan man se hvordan klær har vært preget av hverdagens slit, og hvor mye arbeid det lå i å vedlikeholde klærne til en familie. Husmoren var oppe først og sist i seng. Var klærne blitt hullete i løpet av dagen var det et viktig ansvar å stoppe og lappe tøyet til neste dag. Lappede klær var ingen skam – hullete klær, derimot, pekte på en dårlig husmor. Når klærne ble utslitt, ble de brukt til noe annet. Man klippet av skjorte- og ermlininger, som det var mye plukk å sprette opp, og gjenbrukte de glatte stykkene til andre ting, som barnetøy eller filler. Folk før i tiden snakket ikke om gjenbruk; de fortsatte å bruke det lille de hadde til det var brukt opp.

Rynkelue fra Tinn i Telemark. Funnet i fyllmasse mellom annen etasje og loftet på gården Svalesuen i Austbygd. Luen er en hverdagsvariant av de sorte luene brukt til fint. Laget av grovt kypertvevd ullstoff. Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

Rekonstruksjon av brudedrakt, Øst-Telemark ca 1820. Foto: Morten Brun

Kjole i empiresnitt i trykt bomullsstoff. Det som er interessant med denne, er at det er påsydd folkedraktsølv øverst på livet i utringningen, en påvirkning fra folkedraktskikken i området. Den eneste opplysningen om kjolen er at den er «fra Ulefosskanten». Ulefoss ble tidlig industrialisert med jernverk, sagbruk og gruvedrift, og området hadde en blandet befolkning. Kjølens snitt er fra begynnelsen av 1800-tallet, men var det da den var i bruk, eller har den vært brukt senere på 1800-tallet? Foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

Hverdag og fest. Foto: Morten Brun

En familiehistorie om to bruder på gården

av Kari-Anne Pedersen

I 1853 giftet Ingeborg Olsdotter Torkjelsbøen seg med Ola Kristenson Vålund. På den tiden var bruden kledd i «skjælestakk» med brudehatt, slik denne skissen fra 1826, tegnet av Bassø, viser. «Skjælestakken» var drakta slik den hadde vært i bruk i første halvdel av 1800-tallet, men var på denne tiden i ferd med å gå av moten. Rikard Berge skriver i Norsk Bondesylv: «Seinste brudehatt på Tinn vart borni ikr. 1855». Aagot Noss mente dette ikke stemmer, hun hadde funnet belegg på at «skjælestakk» og trolig brudehatt var brukt noe lenger. Skisse: Bassø, 1826.

På 1960-tallet prøvde oldebarnet til Ingeborg «skjælestakken» fra 1853, som nå stilles ut i utstillingen «Folkedrakt: Hverdagstøy og festdrakt». Foto: Privat eie.

BRUDEDRAKTA TIL INGEORG BESTÅR AV:

Bolestakk - stakk kantet med silkebånd, «bole», nederst.

Saumabandstakk - stakk kantet med ullbroderi nederst.

Liv - av rød kalemask (glanset ulldamask importert fra Norwich).

Skjorte - hvit lin med smalt kulørt korstingsbroderi i halsen og på ermlinningene.

Skjæletrøye - kort trøye med vipp nede, «skjæler», kantet med silkebånd.

Aagot Noss har i feltarbeidet sitt i Tinn fått vite at bruden kunne ha minst fire stakker, tre svarte, og en understakk, som selv om den var rød ble kalt «gråstakk», og en serk av hvitt bomullslerret. Noss skriver: «Det kunne vera så mange og så vide stakkar at brura 'fylte dynni' da hun kom ut av buret [forf.: etter å ha blitt kledd]. Og gjævest var det om stakkane tok inni kyrkjedøra på båsider.»

Su-Vålund i Austbygde, Tinn i Telemark

Bildet av Ingeborg og Ola Kristenson Vålund er tatt noen år etter at de giftet seg. I dette bildet er hun kledd i «omslagstrøye», som kom på moten på 1860-tallet. Dette stemmer med at skjælestakken for det meste var gått ut av bruk på den tiden. Foto: Privat eie.

Brudehatten: Da broren til Ingeborg Olsdotter Torkjelsbøen, Ola Olsson Torkjelsbøen, giftet seg i 1846 med Aslaug Kristendotter Vålund var Jørgen Moe til stede i bryllupet. Han refererer sitt inntrykk av brudehatten slik: «Paa Hovedet havde hun nu Brudein-signiet, en med Silkebaand af de mest Skrigende Farver omviklet Mandshat, fra øverst til nederst behængt med Sølvdingeldangel: Søljer, Spænder, osv. (Moe, «Hjemmet og vandringen» 1847). Foto: Norsk Folkemuseum.

Silketørkler var statussymboler i det gamle bondesamfunnet. Disse fargene er typiske for slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet. Begge foto: Norsk Folkemuseum.

I 1893 giftet Kari Olsdotter Amundsbøen seg med Ole Olson Vålund, sønnen til Ingeborg og Ola. Brudedrakten hennes var stakk med grønt «omslagsliv». På dette bildet, som er tatt senere, har hun på seg en framknept trøye, som var en nyere mote. Hun er òg kledd i enklere klær her, det er ikke tegn til båndprydning, hverken på forkleet eller på stakken.

På 1960-tallet prøvde barnebarnet til Kari Olsdotter brurestakken fra 1893 med grønt «omslagsliv». Den stilles nå ut. Omslagstrøye-kleda fra Tinn er et godt eksempel på en folkedrakt som aldri har gått ut av bruk og som nå brukes som bunad.

RYNKELUE OG PANNELIN

Rynkeluen til venstre er mulig den Kari har på bildet over. Sammenlikn denne med hverdagsluen på side 5. Luen her er laget av blankt, sort stoff, og det knytes et pannelin rundt lua når den sitter på hodet. Pannelinet er laget av et halvt silketørkle, med en ferdig sydd sløyfe på toppen. Stoffet i dette pannelinet har *ikat*-farget bord, det vil si at de enkelte trådene er farget i flere farger i en planlagt rekkefølge, slik at de danner et bestemt mønster når de er vevd sammen.

Foto: Norsk Folkemuseum.

Kari-Anne Pedersen er konservator i forskningsseksjonen i kulturhistorisk avdeling på Norsk Folkemuseum. Hun har kulturhistorisk ansvar for drakt- og tekstilsamlingen.

Utstillingen "Folk og klede – skikk og bruk"

av Kari-Anne Pedersen

Over: Fra utstillingen "Folk og klede - skikk og bruk". Mannsklær var sterkt påvirket av europeisk mote på 1700-tallet. Fløyelsvest fra Tinn i Telemark, 1700-tallet.

Under: Et av tablåene i utstillingen viste brudepåkledning i Øst-Telemark fra ca. 1870. Bruden ble pyntet på buret i 2. etg. der tekstilene ble oppbevart. Begge foto: Bjørg Disington, NF.

Draktutstillingen «Folk og klede – skikk og bruk» ble åpnet i 1994 i forbindelse med markeringen av Norsk Folkemuseums 100-årsjubileum.

Førstekonservator Aagot Noss, som i mange år hadde hatt ansvar for museets folkedraktsamling, ledet arbeidet. Utstillingen bygde på 40 års erfaring med innsamling og feltarbeid og grundig kunnskap om gjenstandene i samlingene. Mange av de mest praktfulle draktene ble stilt ut, gode eksempler på regional draktskikk, både fra kystområder og innland.

Drakter og tekstiler er skjøre, og de tåler ikke belastningen ved å være utstilt over lang tid, utsatt for påkjenninger fra blant annet lys. Draktutstillinger har derfor vanligvis svak belysning og varer i kort tid. På tross av dette sto utstillingen i 20 år og var svært populær. Etter hvert begynte det tekniske utstyret i utstillingen å svikte, belysningen sluttet å fungere, og utstillingen ble mørklagt. Den ble stengt i oktober 2014. Gjenstandene får nå noen års hvile på magasin.

Tale ved åpningen av utstillingen

av Bjørn Sverre Hol Haugen

Kjære Norsk Folkemuseum. Hjertelig til lykke med ny draktutstilling. En ekstra gratulasjon til Kari-Anne Pedersen, som har vært faglig ansvarlig for utstillingen. Og tusen takk for at jeg får være del av denne utstillingsåpningen.

Jeg vil benytte anledningen til å si noen ord om et av utstillings temaer, nemlig tid. Vi kan si at tid er noe helt grunnleggende for museer. Museer tar vare på noe fra fortida, og bringer det fram til vår samtid, og inn i stadig nye framtider. Museer har også ei indre, kronologisk tid, og i Norsk Folkemuseums indre tid har drakt stått helt sentralt. Den første særutstillingen som åpnet ved museet i 1903, handlet om drakt. Og gjennom mange skiftende draktutstillinger som sto kortere eller lengre tid, kommer vi fram til året 1994. Dette året var et viktig punkt på museets tidslinje, det var museets hundreårsjubileum. Og jubileet ble feiret, blant annet med ei ny draktutstilling som bar tittelen "Folk og klede – skikk og bruk".

Den utstillingen sto i lang tid. Den sto helt til lysene ble endelig slukket i fjor, og gjenstandene fikk hvile i magasinene – på ubestemt tid.

I løpet av kort tid, har en ny draktutstilling kommet opp. Den har fått tittelen "Folkedrakt. Hverdagstøy og festdrakt". Folkedrakt er tittelen. Det er også det bærende begrepet når vi snakker om norske bønders drakthistorie. Men hva har så det med tid å gjøre?

Begrepet folkedrakt har snarere stått i et motsetningsforhold til tid. Det er stedet som er det viktigste innholdet i folkedraktbegrepet. Alle folkedrakter kommer fra et sted. Og alle folkedraktplagg i Norsk Folkemuseum kommer fra et sted. Om stedet er ukjent, sier vi at plagget har ukjent opphav, og vi skriver ukjent proveniens på gjenstandens registrering. Gjenstander med ukjent sted har vi ofte regnet som annenrangs museumsgjenstander.

Slik er det ikke lenger – i alle fall ikke i denne nye utstillingen. Her ligger et annet syn på forholdet mellom sted og tid til grunn. Eller: jeg retter meg sjøl: her ligger et syn på tider og steder til grunn. For akkurat som mange steder kan sameksistere ved Norsk Folkemuseum – bare gå en tur i friluftsmuseet, hvor vi kan gå fra sted til sted, nesten Norge rundt – på samme måte kan mange tider sameksistere i denne utstillingen.

De fleste draktplaggene i utstillingen er gamle – de har eksistert i lang tid og til mange tider langs kronologiens tidsakse. Men gjenstandene finnes også utvilsomt her i dag – i vår samtid – og er på den måten samtidige med oss. Vi kan si at de er både samtidige og usamtidige. Begrepet samtidig usamtidighet er hentet fra den tyske historikeren Reinhart Koselleck.

I tillegg bærer plaggene med seg mange tider som har sameksistert tidligere. Og disse mange tidene er samlet sammen i plaggene. Jeg vil si at plaggene inneholder lag av tid.

Detalj som viser mønsteret i stoffet til Lisbeth Olsdatters silkekepe.

Noen slike lag av tid kan vi lese av og tolke ut av gjenstandene. Jeg vil ta en enkelt gjenstand som eksempel. Det er en silkekepe som riktig nok ikke er med i utstillingen, men den befinner seg her i Norsk Folkemuseums magasin.

Silkekepen som er mitt eksempel ble båret av Lisbeth Olsdatter fra Sæter i Odalen da hun i 1785 giftet seg med Gulbrand Andersen fra Funni i Nes på Romerike. Kepen er altså koblet direkte til et årstall, til og med til bryllupsdatoen 3. november. Den er også koblet til et livsløp, Lisbeths livsløp, som varte fra 1763 til 1846. Og den er unektelig til stede for meg og oss i dag, slik den er bevart ved Norsk Folkemuseum, og forsvarlig magasinert i henhold til nasjonale og internasjonale standarder for bevaring i et langt framtidsperspektiv, ja ofte formulert som en bevaring for evigheten.

Likevel er kepens tid mer sammensatt en dette, vil jeg hevde. Når jeg studerer kepen ser jeg peonlignende blomster som veksler med gjennombrutte ranker fylt av stiliserte blomsterknopper, alt i rødt på rødt. I stoffets djupe folder kaster bølgetoppene lange skygger. Og inn i de mørke skyggene forsvinner frodige ranker og blomsterfigurer over i djuprøde, men fortsatt blanke partier. Plagget er ensfarget, men likevel fullt av fargenyanser.

Dette stoffet fanget også Nathalie Rothsteins interesse. Hun var tekstilansvarlig ved Victoria & Albert Museum i London, og undersøkte i 1966 ei rekke silketekstiler i Norsk Folkemuseum. Hun slo fast at mønsteret stemte helt med en akvarell fra Anna Maria Garthwaits hånd, signert og datert i september 1755. Damasken er altså vevd i Spitalsfield ved London, inntil tretti år før den ble brukt i Lisbeths bryllup.

Folkedrakt: Hverdagstøy og festdrakt

Silkekepe, båret av Lisbeth Olsdatter fra Sæter i Odalen da hun giftet seg 3. november, 1785. Begge foto: Bjørn Sverre Hol Haugen.

Dette føyer et nytt lag av tid til plagget, som allerede var der mens Lisbeth brukte kepen. Den bærer med seg en usamtidig samtidighet, vil jeg hevde, med et begrep som er skapt av den tyske historikeren Reinhart Koselleck. Jeg vil likevel ikke trekke konklusjonen om at plagget uten videre ble oppfattet som gammeldags fordi stoffet hadde denne mønstringa. Silke var et så eksklusivt materiale at verdien trumfet designernes skiftende mønstre. Dessuten ble mange stoffer av denne typen produsert over lang tid. Men like fullt et eget lag av tid, altså.

Men så skiller kepen seg også fra andre keper vi kjenner fra 1780. Den har annerledes fasong. Andre keper som kan dateres til samme tid og stilrelateres til kunsthistorikernes rokokkoperiode, har nedbrettet krage, gjerne kantet med pelsverk. De fleste er også sidere enn Lisbeths kepe. Når jeg sammenligner den med yngre keper, fra tida omkring 1800, stemmer fasongen bedre. De har ståkrage, akkurat som kepen fra Funni. Jeg sier meg enig med tidligere konservator her ved Norsk Folkemuseum, Astrid Bugge, som analyserte kepen da Rotschtein studerte stoffet, og konkluderer med at kepen ble sydd om omkring 1800 og fikk ståkrage.

Dette er et godt eksempel på hvordan klær ble brukt over et langt tidsrom, og at de ble sydd om for å passe til nye ønsker og behov.

Omsømmen gjorde kepen i fasong og uttrykk mer i takt med tida, den ble mer moderne, eller den hentet inn igjen det

forspranget tida hadde fått mens den var i bruk – for å nevne noen av alle disse ulike uttrykkene vi har for tid. Men jeg vil også legge til at den ble mer usamtidig med seg sjøl, ettersom relasjonen mellom stoffets mønstring og plaggets snitt nå ble endret. Stoffet ble mer gammeldags, som et eldre lag av tid som fortsatt var synlig. I 1800 hadde moteidealene brakt med seg andre mønstertyper, ytterplagg og stoffer som opptrådte samtidig med Lisbeth og hennes røde silkekepe når de møttes på kjerkebakken.

Disse alternative måtene å tenke omkring tid og drakt har vært noe av grunnlaget for denne nye utstillingen vi nå straks skal få se. Museets konservator med ansvar for drakt og tekstil, Kari-Anne Pedersen skal lede an og vise oss utstillingen.

Der vil vi se, for jeg har fått en tjuvtitt, at noen plagg og hele drakter som vises er knyttet til konkrete årstall og kjente livsløp. Brudedraktene fra Tinn i Telemark har både kjente tider og steder. Andre draktplagg har fått sine ulike lag av tid tolket fram. Museets fagpersoner har gjennom lang tids forskning lest gjenstandenes lag av tid. Og fortsatt er gjenstandene åpne for flere tolkninger som vi kan bringe med oss inn i nye framtider.

Og med de ordene har jeg den store gleden av å erklære utstillingen "Folkedrakt. Hverdagstøy og festdrakt" for åpnet.

Bjørn Sverre Hol Haugen, førstekonservator ved Anno museum.

Stiftamtmannens kabinett

av Monica Mørch

Kabinettet fra Kongens gate 6 i Christiania er ett av seks originale interiører i utstillingen. Hvilke historiske fortellinger speiler dette interiøret? Hvem bodde der? Dette er ett av mange temaer som vi dukker ned i og forsker på i utviklingen av utstillingens innhold.

Stiftamtmannen i Akershus stift, Albrecht Philip Levetzau (1744–1817), kjøpte Kongens gate 6 i 1782. Han lot interiørene dekorerer moteriktig i stilen Louis seize, og flyttet inn med kone og barn.

HVEM VAR STIFTAMTMANN LEVETZAU?

Albrecht Philip Levetzau kom til Christiania i 1774 etter to år i tilsvarende stilling i Bergen. Levetzau var fra en dansk adelsfamilie, med sterke bånd til den innflytelsesrike eliten under det dansk-norske eneveldet i kong Christian VIIIs tid (1766–1808).

Levetzau var sønn av Hans Frederik Levetzau, dansk godseier, embetsmann, jurist, stiftamtmann og kammerherre, og Sophie von Eynden. Han ble født i 1744 på godset Frydendal,

i dag kjent som Torbenfeld gods i Holbæk kommune, Sjælland. Godset var eid av mormoren, som var enke etter Albrecht Philip von Eynden.

Levetzau studerte først ved Sorø Akademi, før han ble immatrikulert ved Københavns Universitet i 1759. Samme år startet hans hoffkarriere, da han ble utnevnt til kammerjunker hos dronning Juliane Marie, gift med kong Frederik V. En kammerjunker var en ung adelig mann som gikk en kongelig til hån.

I 1763 ble Levetzau sekretær i det danske kanselli, regjeringsskontoret som ekspederte alle statsaker. Hans juridiske studiekarriere fortsatte da han i 1765 fikk møte i Høyesterett i København. I 1767 dro han til Paris som attaché ved den danske legation. Etter to år vendte han hjem og gjenopptok hoffkarrieren hos enkedronning Juliane Marie. Etter Frederik Vs død i 1766 ble hun skjøvet til side. Samtidig fortsatte han sin juridiske karriere. Levetzau fikk i 1771 tillatelse til å bære kammerherrenøkkel. Det tradisjonelle tegn på verdigheten var en forgylt prydnøkkel anbrakt på uniformen. Nøkkelen symboliserte at bæreren hadde tilgang til de kongeliges gemakker.

Kabinettet fra Kongens gate 6 er et smalt avlangt rom på ca. 12m². Det er dekorert i Louis seize og har silketapeter med håndmalt dekor. Da rommet ble demontert fantes det rester av et tapet. Det viste seg at maleren Eilif Petersen hadde et lignende silkestoff som museet fikk i gave. Tapetene i kabinettet er kopier av dette silkestoffet. Rommet har vært utstilt i Bysamlingen. Foto: Haakon Harriss, NF.

FAMILIEN

Levetzau giftet seg 1771 med Juliane Marie Frederikke Louise (1751–1773) datter av grev Adam Gottlob Moltke. Han hadde vært Fredrik Vs aller nærmeste mann, som overhoffmarskalk og medlem av Geheimekonseilet, dvs. Regjeringsrådet, var han regjeringens reelle leder. Moltke var usedvanlig velstående. Hans store kunstinteresse kom tydelig til uttrykk i hans palasser og boliger. Juliane Marie var ett av Moltkes 22 barn fra to ekteskap. Hun var et godt parti på ekteskapsmarkedet.

Etter to år som enkemann giftet Levetzau seg for andre gang i 1775 med grev Moltkes barnebarn Christiane Frederikke født Wedell-Wedellsborg (1755–1821). Hun var datter av grev Hannibal Wedell-Wedellsborg (1731–66) og Christiane Sophie Vilhelmine født Moltke (1737–1806). Med Christiane Frederikke fikk Levetzau seks barn.

TIL NORGE

Da Levetzau ble kammerherre i 1772, var det i en turbulent tid ved hoffet i Danmark-Norge. Den mentalt ustabile kong Christian VIIIs livlege, J. F. Struensee, fikk i 1771 makten fra kongen og styrte eneveldig. Året etter kulminerte skandalen med liv-

Stiftamtmann Albrecht Philip Levetzau. Norsk portrettarkiv.

BORGERSKAP EMBETSSTAND 1600 – 1900

Trendsetterne

Norsk Folkemuseum arbeider med den store kulturhistoriske utstillingen Borgerskap Embetsstand 1600–1900 med arbeidstittel Trendsetterne og planlagt åpning mai 2018. Den skal erstatte tidligere utstillinger i bygget som fra 1914 har vært kjent som Bysamlingen. Dette bygget er nå under rehabilitering.

Utstillingens overordnede mål er å vise borgerskaps og embetsstandens betydning for framveksten av det moderne Norge. Den dekker et tidsrom med store endringer både for enkeltmennesker og samfunn. Disse endringene speiler seg i Folkemuseets brede og unike samling av gjenstander fra borgerskaps- og embetsstandsmiljø i Norge. Samlingen forteller om kultur- og kunnskapsutveksling over landegrenser og på tvers av sosiale skillerlinjer. Arbeidstittelen Trendsetterne er valgt fordi vi ønsker å sette søkelyset på enkeltmennesker som gjennom sine mange små handlinger skapte nye forutsetninger for fremtiden. I stadig samspill med verden utenfor var de del av større globale og transnasjonale forbrukstrender, idestrømninger og prosesser.

Foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

legens intime forhold til dronning Caroline Mathilde. Maktkampen ved hoffet tilspisset seg mellom enkedronning Juliane Marie og Struensees regime. Enkedronningens leir utmanøvrerte Struensee i januar 1772, og et konservativt regime ble etablert med Ove Høeg Guldberg som den reelle leder. Struensee ble dømt til døden og dronning Caroline Mathilde landsforvist.

Under rettssaken mot dronning Caroline Mathilde i 1772 skulle Levetzau vært en av dommerne, men han ble syk og møtte ikke i retten. Samme år ble han utnevnt til stiftamtmann i Bergen stift. At han bare 28 år gammel fikk en slik stilling kan knyttes til hans valg av side i konflikten. Samtidig var miljøet i Bergen langt fra det sofistikerte og intrikate hofflivet i København. I Bergen tok Levetzau embetsoppgaven på alvor. Han ble raskt svært populær, ikke minst på grunn av sin arbeidskapasitet. Han foretok en rekke utbedringer og hadde interesse for de fattige og for almuenes kår. Handelsborgerne var ikke så begeistret for stiftamtmannens iver og innblanding. Etter to år i Norges største og mest internasjonalt orienterte by ble Levetzau i august 1774 rekruttert til Christiania som stiftamtmann i Akershus stift. Det var etter eget ønske at han forlot Bergen. I november 1773 var Levetzau blitt enkemann og det var kanskje godt å forlate en by som da også var forbundet med sorg.

I Christiania kan man si den energiske stiftamtmann gikk fra asken til ilden, men i utgangspunktet ble han møtt med stor begeistring. Da han giftet seg for andre gang i 1775, ble det arrangert en stor fest på Ruseløkka for landets høyeste embetsmann med «Musik, Fyrverkeri, Kanonering og Dans til Klokken 4 om Morgen til Ære for Stiftamtmand Levetzau, der samme Dag havde Bryllup i Danmark». Det gode forholdet til Christianiasosieteten kjølet raskt. Om Levetzau hadde hatt et dårlig forhold til handelsborgerskapet i Bergen ble det om mulig enda verre til det egenrådige handelspatrisiatet i Christiania. Særlig

vakte hans innsats for å bedre stillingen for bøndene som var underleverandører til trelasteksportørenes ergrelser. Det gikk til og med rykter om at stiftamtmannen mottok bestikklser fra bøndene. I Christiania fortsatte han det samme reformarbeidet han hadde tatt fatt på i Bergen.

BOLIGENE I CHRISTIANIA

I Christiania forvaltet Levetzau Ladegaardsøens Hovedgaard, dagens Bygdø Kongsgård, på statens vegne. Han og familien benyttet den 40 år gamle hovedbygningen som sommersted 1774–1784. Levetzau oppgraderte hovedbygningen slik at den også kunne brukes om vinteren, og moderniserte interiørene i tidens siste mote, Louis seize stilen. Det var Levetzau som i 1775 startet opp utparselleringen og bortbygsling av områdene på Ladegaardsøen til private. Dette økte statens inntekter og var en av den driftige embetsmannens hensikter med bortbygslingen.

I 1782 kjøpte han Kongens gate 6 av Mette Krackow, enken etter dikteren Christian Tullin. Dette var familiens privatbolig som ble innredet i samme stil som Ladegaardsøens Hovedgaard. Hvorvidt han hadde en privatbolig i Christiania før dette vet vi på det nåværende tidspunkt ikke.

TOLLDIRKTØR

Levetzaus stilling ble enda mer krevende da embetet som generaltolldirektør ble tillagt stiftamtmannen i 1776. Han fikk da ansvaret for tollvesenet og dets embetsmenn. En stor utfordring i et land hvor smugling og tollunndragelser var vanlig og enkelt, også på grunn av landets geografi. Tollinnbetalingen foregikk gjennom Zahlkassen i Christiania. Jacob Juel var hovedkasserer i Norge, en betrodd mann i et viktig embete. Juel tilhørte eliten i Christiania, drev trelasthandel, eide store jord- og skogeiendommer og drev som skips-

reder. Han ble ansett for å være en av landets rikeste menn og residerte i Christianias flotteste bygård, senere tatt i bruk av Krigsskolen. Juel var vel ansett som en pålitelig embetsmann.

SKANDALEN

Det var ikke eget bankvesen i Norge, men den betydelige handelsvirksomheten økte behovet for finansiering med likvide midler. Det var ikke uvanlig at kassereren brukte den kongelige kassabeholdningen til å finansiere sin egen økonomiske virksomhet. Stiftamtmannen var den som foretok kontroll av kassen og Levetzau hadde nok for stor tillit til Juel. Rentekammeret i København avdekket kassamangel hos Juel i 1783, en kassamangel på ½ mill. riksdaler. Levetzau fikk ordre om å suspendere Juel. Først ville ikke stiftamtmannen innse underslaget og nektet å avsette Juel. Det ble klart at kassereren ikke kunne dekke mangelen, og Juel ble satt i arrest på Akershus festning. Natten mellom 15. og 16. september 1784 rømte Juel til Sverige, godt hjulpet av sine støttespillere.

Det er hevdet at Levetzau selv var involvert i underslaget, siden han "havde gode Indtægter som Stiftamtmand og Generaltolldirektør, var det næppe efter hans eget Ønske, at han 1784 fratraadte sin Stilling i Norge" hevdes det i Dansk biografisk leksikon. Levetzau fikk en stilling som Landdrost i Pinneberg i fyrstedømmet Holstein, dagens Tyskland. En Landdrost er en adelig styrer av et fogderi. Her ble han til sin død 24. september 1817, godt likt av sine embetsmenn og befolkningen.

TRENDSETTEREN

I utstillingen vil vi løfte frem Levetzau som trendsetter og hovedmannen bak innredningen av kabinettet. Han er en av personene vi skal konsentrere den videre forskningen om. I denne sammenhengen er hans biografi interessant, hans

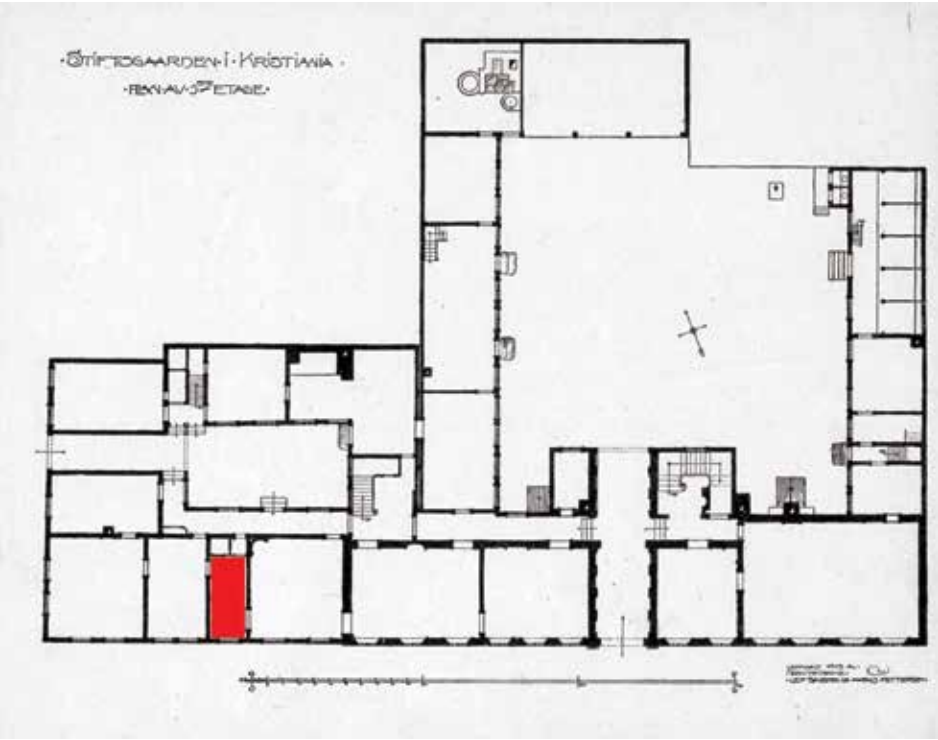
bakgrunn fra Københavns elite, hvor han vanket på slottene og i de adelige paleene. Påvirkningen gjennom sine to ekteskap fra den kunstinteresserte grev Moltke og kontakten med kunstmiljøene i København, brakte Levetzau med seg til Christiania. Her er fortsatt spor etter hans smak tilbake, både i hovedbygningen på Bygdø Kongsgård og i kabinettet i den kommende utstillingen med arbeidstittlen "Trendsetterne".

Monica Mørch er historiker og konservator på Norsk Folkemuseum.

KILDER

Berg, Arno 1952. Bygdøy Kongsgård. J.W. Cappelen Forlag, Oslo.
Bull, Edvard 1936. Kristianias historie 1740-1814. Bind III. J. W. Cappelen Forlag, Kristiania.
Collett, Alf 1909. Christiania-billeder. J.W. Cappelen Forlag, Christiania. Dansk biografisk leksikon.
Daae, Ludvig 1891. Det gamle Christiania 1624-1814. Cappelen, Christiania.
Frydenlund, Bård 2008. «Anker-familien og nye elitedannelser i Christiania på slutten av 1700-tallet», i John Peter Collett og Bård Frydenlund (red.), Christianias handelspatrisiat : en elite i 1700-tallets Norge. Oslo: Andresen & Butenschøn.
Gløersen, Harald I. 1929. Stiftsamtmann Levetzau og hans stilling til trelasthandlerne og almuen i Akershus stift. Hovedfagsoppgave i historie, UiO.
Jørgensen, Dagny 1935. Stiftsamtmann Levetzau i Bergen. Bergenske forhold omkring 1770. Bergens historiske forening.
Norsk biografisk leksikon.
St. Hallvard 3/80.
Levetzaus familie: <http://finnholbek.dk/genealogy/getperson.php?personID=17182&tree=2>

Grunnplan Kongens gate 6. Kabinettet er tredje rom fra venstre. Etter det fjerde rommet fra venstre ligger nabogården Rådhusgaten 13. Oppmålt av arkitektene Leif Sønberg og Harald Pettersen i 1913 før riving. Norsk Folkemuseums arkiv.

Kongens gate 6 lå på hjørnet mellom Kongens gate og Rådhusgaten. Foto: O. Væring, 1910. Norsk Folkemuseum.

Gartnerivirksomhet ved Bygdø Kongsgård

av Monica Mørch

— historie lag på lag

Etableringen av «Urbant landbrukscenter» på Bygdø Kongsgård i 2015 gir nytt liv i gartneriområdet ved Oscarshall. Den nye driften plasserer seg i en lang historisk tradisjon for hagebruk til lyst og nytte ved Bygdø Kongsgård.

Fra slutten av 1600-tallet har det vært bygninger for oppaling og overvintring av planter i tilknytning til lystgårdanlegget ved Bygdø Kongsgård. Ved hovedhuset fra 1733, som fortsatt står og er kongeparets sommerbolig, lå det også et orangeri. Bygninger som kunne holdes varme året gjennom for sarte planter, ble kalt orangerier fordi det ofte var sitrusfrukter som ble forsøkt overvintret. Orangeriet lå vest for dagens hovedbygning, med fasaden mot kjøkkenhagen, kombinert med en gartnerbolig. Orangeriet var ca. 28 meter langt med valmtak.

Orangeriet brant ned 20. januar 1814. Det var en iskald januardag med 25 kuldegrader. For å holde tritt med kulden ble det nok sprengfyrt i drivhuset, og det gikk galt. Brannen spredde seg heldigvis ikke til hovedbygningen eller andre bygninger.

FOLKEPARKENS DRIVHUS

Kong Carl Johan kjøpte i 1819 to private løkker på Bygdø Kongsgård, dagens Rohdeløkken og Thulstrupløkken. De var skilt ut fra statens eiendom i henholdsvis 1775 og 1784. Kongen kjøpte resten av Bygdø Kongsgård av staten i 1837, for å utvikle området til en «Offentlig Spadsergang», en folkepark hvor bybefolkningen kunne nyte grønne omgivelser. Den allerede frodige naturen ble ytterligere forskjønnnet, med alléer, beplantninger, sjeldne og eksotiske trær og busker. Monumenter ble reist, severdigheter og utsiktspunkter ble etablert, til glede for publikum.

For å utvikle og drive folkeparken var det igjen behov for drivhus. En plan for utviklingen av folkeparken ble laget i 1847. Her ble det poengtert hvor viktig en slik bygning til overvintring av planter og blomster var, for å kunne vedlikeholde og forskjønne hagene. Til overvintring hadde «man hidtil maattet benytte det smukkeste Værelse paa Hovedgaarden, hvorved dette har lidt meget, meget Brænde er forbrugt og Planterne desuagtet i kolde Vintre ere blevne beskadigede.» Hovedbygningen fra 1733 var ikke egnet til overvintring av blomster! Behovet for drivhus var stort.

Kong Oscar I og dronning Josephine hadde i 1847 satt i gang det ambisiøse prosjektet med den «Kongelige Villa» på Ladegaardsøen, lystslottet som fikk navnet Oscarshall. Parken rundt slottet med springvann, slyngede stier, blomstergrupper og busker var også viktig. Våren 1849 aksepterte kong Oscar I behovet for drivhus og ba om tegninger og kostnadsoverslag.

HVOR PLASSERE DRIVHUSENE TIL FOLKEPARKEN?

Valget av sted for oppføring av drivhusene ble Thulstrupløkken. Løkken er oppkalt etter dr. med. Magnus Andreas Thulstrup

(1769–1844), som var kongens livlege. Kong Carl Johan lot sin norske livlege bo på løkken han hadde kjøpt i 1819, et sted Thulstrup også hadde lånt av forrige eier.

Thulstrup kom fra Danmark til Norge som militærlege i 1797. Under krigshandlingene i Norge 1808–09 og 1814 deltok han som stabsskirurg. Thulstrup hadde etter hvert mange av de viktigste stillingene innen det norske helsevesenet som da var under oppbygging. Han var med i en lang rekke komiteer og utvalg, og han var en av de første medisinske professorene ved universitetet i Christiania.

Thulstrup var en elskverdig og omgjengelig person. Han ble gift med Eleonora Clauson (1778–1823) i 1799. Hun var datter av Conrad Clauson (1753–85) og Kirstine/Kirsten Nilson (1757–1827). Kirsten giftet seg på nytt i 1786 med Frederik Julius Kaas (1758–1827). Han var stiftamtmann i Akershus fra 1795. I den stillingen disponerte Kaas Ladegaardsøens Hovedgaard (Bygdø Kongsgård), frem til han vendte tilbake til København i 1810. Eleonora Thulstrup var dermed godt kjent med Ladegaardsøen og de vakre parkanleggene. Ekteparet Thulstrup var en del av Christianias elite og deltok i byens sosiale liv, også som dyktige amatørskuespillere. Det var nok utstrakt selskapelighet på lystgården på Ladegaardsøen.

Det var en meget flott løkke Thulstrup hadde opparbeidet, med "et smukt og vel vedligeholdt Park Anlæg, med Gange og Træ-Plantninger, samt af en Blomster- og Kjøkken-Have". På kollen nord for bygningen, på Clausåsen var det slyngede stier, utsiktspunkter og et asketrelysthus. Sporene etter anlegget kan fortsatt anes på Clausåsen.

Etter dr. Thulstrups død i 1844 ble bygningene tatt ned og bortauksjonert for at anlegget skulle inngå i folkeparken. En urne til minne om kongens livlege ble plassert der hovedbygningen hadde stått i 1854. Urnen er fornyet på 1900-tallet, og kan fortsatt beskes i anlegget.

DRIVHUSENE OG GARTNERBOLIGEN I FOLKEPARKEN

Kong Oscar I aksepterte ønsket om et drivhus i folkeparken og bevilget midlene. Oppdraget med tegningene av orangeriene og gartnerboligen fikk arkitekt Jacob Wilhelm Nordan. Han hadde assistert arkitekt J. H. Nebelong under oppføringen av Oscarshall. Det store drivhuset stod ferdig allerede høsten 1849. I årsberetningen fra 1852 ble det fremholdt at «Drivhuset viser sig fremdeles som vel indrettet Conservationshuus og er [allerede] i Besiddelse af en smuk Samling af [...] 3.000 Potteväxter, tildeels formerede og drevne af Stiklinger.»

Det var hentet ekspertise fra Danmark for å utvikle folkeparken. Gartner Henrik Clausen ble ansatt i 1847. Han hadde gått i lære ved slottsparken i Sanssouci i Potsdam, et av Europas flotteste anlegg. En bolig for gartner Clausen ble oppført i 1850.

Den vellykkede gartnerivirksomheten økte også behovet

Nordans drivhus og gartnerbolig fra 1850-årene, ble forskjønnnet i 1855 og komplettert med et lite drivhus av arkitekt von Hanno og Schirmer. Litografi av von Hanno. Avfotografert plansje fra boken «Oscarshal» av Christian Holst og Christian Tønsberg, 1856.

Postkort fra ca. 1910 viser veien ned til Oscarshall forbi orangeriområdet, med drivhuset fra 1902. Norsk Folkemuseum.

Gartnerboligen i 2015. Foto: Heidi Voss-Nilsen, Norsk Folkemuseum.

for flere bygninger. Det ble nødvendig å utvide gartneriområdet med et mindre drivhus for overvintring av de sarest plantene. Oppdraget fikk arkitektene von Hanno og Schirmer i 1855. Det var også nødvendig å forskjønne drivhuset fra 1849 så det stod mer i stil til omgivelsen. Dermed fikk drivhuset klokkeårn, store buede vinduer og nye dører.

Familien Clausen trengte etterhvert mer plass, da det med tiden var en familie med fem barn som bodde i tjenesteboligen. Gartnerboligen ble utvidet både i 1855 og i 1863, med påbygg på hver av sidene. Drivhusene og gartnerbolig var også inspirert av nygotikken og sto fint til Oscarshall. Området ble et sentralt element i folkeparken og markerte innfartsveien til Oscarshall.

I takt med den teknologiske utviklingen, og behovet for vedlikehold ble drivhusene modernisert. I 1902 ble det bygget et nytt større drivhus, som bestod av et midtparti med to fløyer. Det ble plassert nærmere veien, og det gamle drivhuset ble revet og tomten gjenfylt.

Det var strammere økonomiske tider etter 1905. På 1920-tallet ble gartnerivirksomheten og parkvedlikeholdet holdt på et minimum. Men etter den tyske okkupasjonen ble gartnerivirksomheten et satsningsområde for Bygdø Kongsgård. Det var gjenreisningstid, og selvforsyning stod på dagsorden. Nytt drivhus ble oppført i 1948. Fra 1950-tallet ble i alt fire drivhus bygget, med drivhus på begge sider av gartnerboligen. Det ble satset på produksjon av grønnsaker og blomster.

Gartneriet ble drevet som en del av Bygdø Kongsgårds virksomhet til 1983. Gartneriet ble leid ut til et gartnerfirma frem til 1986, som produserte dekorasjonsroser. Drivhusene som var koblet på fyrhuset ble revet i 1986. De to siste drivhusene ble en tid leid ut til Oslo kommune, før de ble revet i 2005.

NY VIRKSOMHET OG NYE KILDEFUNN

Etableringen av «Urbant landbrukssenter» og revitaliseringen av gartneriområdet i 2015 plasserer seg i en lengre historisk kontekst hvor hagebruk står i fokus. I forbindelse med anleggsarbeidene og etablering av nye stier, ble det sommeren 2015 foretatt en hagearkeologisk utgravning i regi av Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, NMBU. Etter studier av flere kart fra 1800-tallet var drivhusenes plassering kjent.

Landskapsarkitekt og hagehistoriker Bjørn Anders Fredriksen og Pernille Leivestad fra Bygdø Kongsgård, kunne etter strategisk plassering av gravesjakter påvise ruinene etter det store drivhuset fra 1849. Gravemaskinfører Stein Jensen utførte og bidro i utgravningen av drivhuset.

Grunnmurer, ovner og røykkanaler i forbausende god stand ble avdekket. Det ble funnet murstein, ildfast stein, glass – også farget glass – rødt og grønt, murpuss og profiler i lyse fine okerfarger som bekrefter at farger og dekor sto i fin stil til lystslottet Oscarshall. Utvalgte deler fra utgravningen registreres og bevares ved Norsk Folkemuseum. Funnstedet og ruinene ble dekket til med lecakuler og fylt igjen, og drivhusets omriss skal markeres i det nye prosjektet.

Ruinene etter kong Oscar Is drivhus blir på denne måten bevart for ettertiden. På bakgrunn av det omfattende kildematerialet i form av brev, regnskaper med bilag og illustrasjoner kan det nygotiske drivhuset rekonstrueres om tid, krefter, kompetanse og ikke minst økonomiske midler stilles til rådighet.

Gartnerboligen fra 1850 skal restaureres, ombygges til møterom og inngå i det nye prosjektet. Gartnerboligens eksteriør blir dermed en unik kulturhistorisk levning som vitner om folkepark-epoken i områdets historie.

Ruinene etter kong Oscar Is drivhus ble avdekket sommeren 2015. Foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

Monica Mørch, er historiker og konservator i kulturhistorisk avdeling på Norsk Folkemuseum.

Nytt liv i

Gartneriet på Bygdø Kongsgård

av Marianne Leisner

Målet med utviklingen av Gartneriet er å forsterke driften til Bygdø Kongsgård slik at gården som helhet kan fremstå som en modell for fremtidens landbruk, med sterke lokale kretsløp og stor sosial kapital. Det skal etableres et allsidig hagebruk som skal kobles til gårdsdriften slik at det blir et helhetlig driftskonsept der kretsløpene mellom jorda, plantene, dyrene og menneskene blir tydelige og sterke. Dette skal formidles gjennom kurs, seminarer, utstillinger og kafédrift på Gartneriet. Driften av Gartneriet skal blant annet gjøres i et tett samarbeide med Unikum og deres arbeidstreningsteam for folk som har falt ut av arbeidslivet. Formidlingen av bærekraftig og økologisk landbruk skal styrkes gjennom samarbeide med DebioInfo og gjennom kafédriften som skal spille produktene fra Bygdø Kongsgård som helhet.

Det er nå full byggeaktivitet på Gartneriet, og en hard fremdriftsplan skal ferdigstille bygningene utover vinteren og våren 2016. Oppalsrom og veksthus skal være i drift fra og med vekstsesongen 2016. Det er tatt viktige avgjørelser når det gjelder klima- og miljøvennlige valg i byggene. Det er et ønskemål å velge gjenbruksmaterialer, fordøying og bruk av regnvann, fornybar energi og planløsninger som gir stor fleksibilitet i

Trivsel i grønnsakhagen. Foto: Nina Dreyer Hensley

Thor Risinggård på Bygdø Kongsgård høster inn fra årets potetavling. Foto: Marianne Leisner, Bygdø Kongsgård.

bruken av bygningene og utearealene.

Det er utarbeidet en disposisjonsplan for hageanlegget, og det er allerede bygget stier som slynger seg fint i det kupert landskapet. Det er tatt flere typer jordprøver på Gartneriets jorder som stort sett viser at det er god moldholdig leire. For å få erfaring med jorda er det gjennomført et dyrkingsprosjekt i samarbeid med Økouka i den fremtidige kjøkkenhagen. Dette har også gitt oss erfaring med den verdifulle koblingen til gårdsbrukets dyktige agronomer, tilgang til maskinene og gjødselen. En gruppe frivillige har møttes hver 14. dag sommeren igjennom for å stelle plantene. Resultatet er et frodig plantefelt med store mengder grønnkål, gresskar og potet. Dette er vekster som både dekker jorden godt og er utmerkede jordarbeidere. En del av avlingen ble brukt til mange av rettene

Veksthuset monteres i høst. Veksthuset skal romme dyrkingsarealer, rom til oppal av småplanter og til formidlingsaktivitet samt en butikk og adkomstområde. Foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum

under en festmiddag på Bygdø Kongsgård som avslutning på Økouka sist i september, og en annen del ble det kokt suppe på til alle som kom til plantefesten 24. september. Resten av kjøkkenhagen er tilsådd med grønngjødsel som har blitt en blomstrende festplass for bier og ville humler.

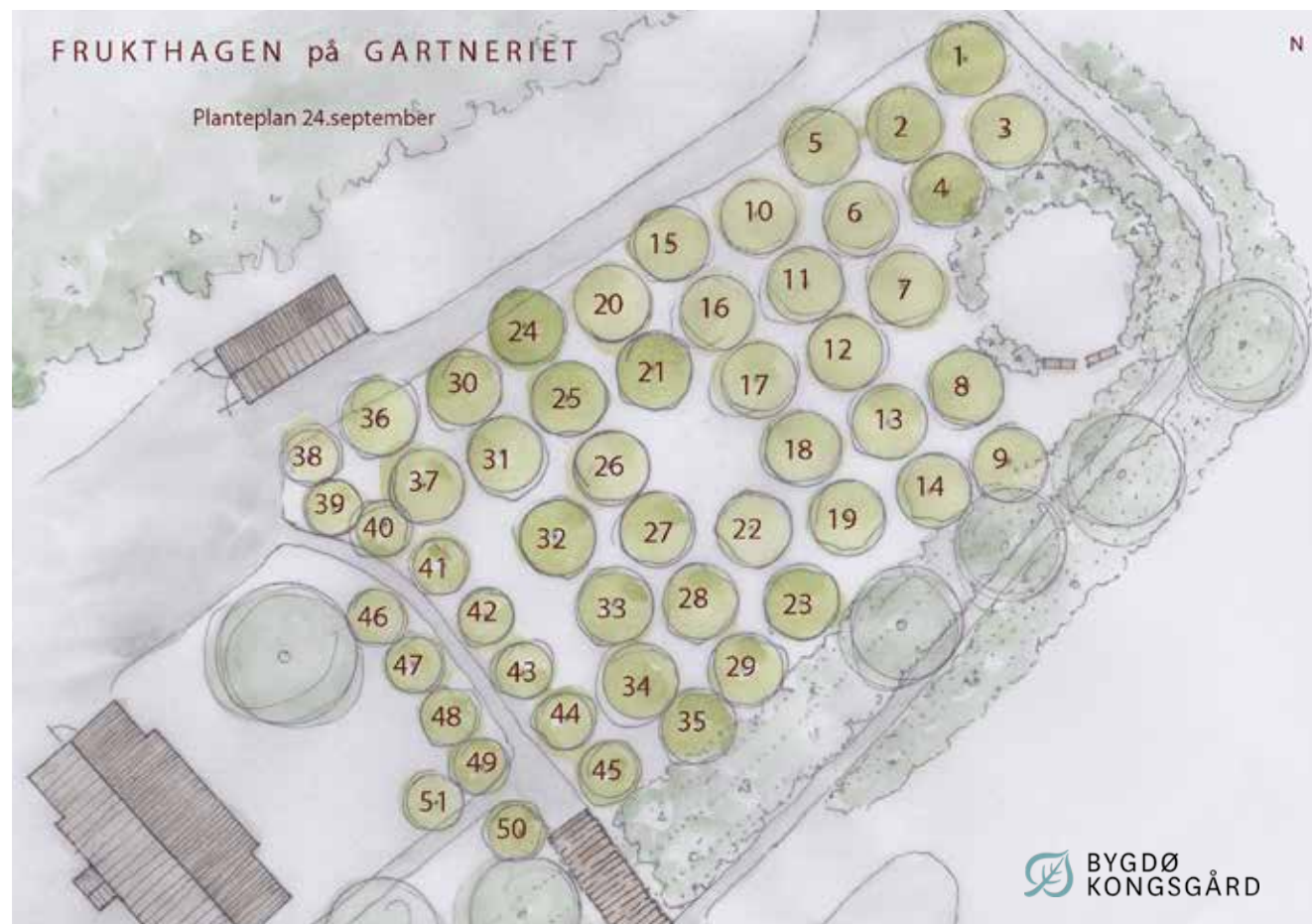
ByBi har fått midler fra Landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus til å etablere en bigård på Gartneriet. De har plantet bærbusker rundt området, satt opp benker, og biene er flyttet inn. Her blir det en skjermet undervisningsplass for fremtidige birøktere og andre interesserte.

Det er plantet mer enn 50 frukttrær, hovedsakelig sorter som representerer nordisk genetisk mangfold fra Plantearven. Moreller, kirsebær, pærer, epler, plommer og flere tusen krokus ble plantet av viktige samarbeidspartnere fra 28 forskjellige offentlige etater, foreninger og lag på et arrangement 24. september i det som blir Gartneriets frukthage.

Kafédriften på Gartneriet skal være sterkt koblet til produktene fra gårdsbruket og hagebruket. I sommer var Niklas Karlsson fra Rosendals trädgård i Stockholm og Helena von Bothmer fra Kosters trädgård utenfor Strömstad hentet til Gartneriet for å formidle hvordan de driver serveringen. Vi har fått gode innspill og arbeider videre med å få et godt driftskonsept for denne viktige delen av Gartneriets virksomhet. På tallerkenen skal Bygdø

Frukttreplanting 24. september: Ellen Marie Forsberg fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Marianne Leisner planter epletrær. Foto: Nina Dreyer Hensley

Kongsgård oppleves gjennom mange sanser, noe som krever et godt samarbeide mellom gartnere, agronomer og kokker.

Det er inngått samarbeidsavtaler med DebiolInfo, ByBi og Biologisk-dynamisk forening. De skal ha kontorplasser på Gartneriet i tillegg til at de skal bruke kjøkken og lokaler til kurs og veiledning i bærekraftig mat på menyen. Det er også konkretisert samarbeide med viktige aktører som Unikum, Natur Videregående, Blomsterhagen på Abildsø, og Hageselskapet. Gartneriet har en referansegruppe bestående av representanter for 12 forskjellige organisasjoner og offentlig forvaltning. De var samlet i august og var enige om at prosjektet er på rett vei!

I tillegg til Statsbygg sin satsing og midler til prosjektledelse fra Landbruksdirektoratet er det blitt flere gode støttespillere til prosjektet. Norsk Genressurssenter har bidratt både med frukttrær og penger til å få etablert frukthagen i høst. Fylkesmannen i Oslo og Akershus, landbruksavdelingen, har gitt støtte til å utvikle brosjyre- og markedsføringsmateriell. Innovasjon Norge bidrar økonomisk til å få utviklet ny hjemmeside og visuell profil. Norges Vel støtter med legatmidler til utvikling av driften ved Gartneriet. Vi har flere søknader til behandling for midler til utstyr og redskaper som må på plass for å få den praktiske driften i gang.

Prosjektet er inne i en konkretiseringsfase både for bygninger og hageanlegg. I løpet av høsten vil veksthuset bli godt synlig fra veien og vi ser frem til å åpne dørene for besøkende til et gartneri i sin spede oppstart utpå vårvinteren 2016.

Marianne Leisner er prosjektleder på Bygdø Kongsgård

Bidragstere i prosjektet plantet frukttrær. Etter plantingen var det hygge rundt matbordet. Kokker på Arkadia hadde koka suppe på gresskar dyrket på Gartneriet. ByBi hadde laget honningsmør. Stemningen var god! Alle foto: Nina Dreyer Hensley

Naturmøteplassen ved Villa Gjøa

av Jan Tore Sørsdal og Mari Bjørnsrud-Gabrielsen

Den 11. juni i år hadde 4H og Bygdø Kongsgård gleden av å åpne Naturmøteplassen i uthuset til Villa Gjøa i Paradisbukten. Elever fra 2. trinn ved Bygdøy skole var med og åpnet plassen med en vakker sang som handlet om å ta vare på alle insekter og dyr. Naturmøteplassen er finansiert av 4H. Prosjektgruppen har bestått av Skogselskapet, Naturvernforbundet, 4H, Bygdø Kongsgård og Norsk Folkemuseum. Etableringen av Naturmøteplassen er første steg i å gjøre Villa Gjøa til et sted for formidling av naturverdiene på Bygdø Kongsgård.

Uthuset er satt i stand innvendig med panel på veggene og fine benker og bord både ute og inne, som gir gode sitteplaser til en gruppe på 30 personer. Det er utarbeidet fire informasjonstavler for temaene skog, geologi, historie og dyreliv i skogen.

Sammen med Skogselskapet har vi skiltet en natursti fra Villa Gjøa gjennom skogen til Paraplyen. Stien har 15 informasjonssplakater om skogen, trærne og dyrelivet. Det er også satt opp seks fuglekasser på skjermete steder. Fuglekassene er produsert av en elevbedrift på Stabekk VGS.

Samtidig med utviklingen av Naturmøteplassen har Naturvernforbundets Hilde Friis Solås ferdigstilt et natur- og kulturkart over Kongeskogen. Museets historiker Monica Mørch har utarbeidet kulturdelen av et hefte som utgis.

Naturmøteplassen inngår i Bygdø Kongsgårds formidlingstilbud til skoler og barnehager. Flere klasser ved Bygdøy skole har allerede tatt stedet flittig i bruk, med plantelære og matematikk. Den 31. september er det skogdag for 6. trinn ved Bygdøy skole i regi av Skogselskapet. Vi ønsker også å ta imot andre grupper som vi vil ta med på en tur langs naturstien.

Naturmøteplassen representerer en ny innfallsport til å lære om trær og planter, og til å observere dyre- og planteliv i skog og i randsoner. Det gunstige klimaet og bergartenes rike innhold av kalsium og andre mineraler gir grunnlag for mangfoldig plantevekst på Bygdøy.

Vegetasjonen i Kongeskogen består av storvokst furuskog, granskog, bjørkeholt og blandingsskog. Kalkfuruskogene langs Oslofjorden er ofte små og fragmenterte. Kongeskogen er unik siden kalkfuruskogen er forholdsvis stor og sammenhengende. Blåveis er svært vanlig på Bygdøy og er et kjennetegn på at området er kalkrikt.

Bygdøy har betydelige naturkvaliteter som er av internasjonal verdi.

Gården har to naturreservater, et rikt kulturlandskap, og den er et viktig rekreasjonsområde for Oslos befolkning. Den kalkrike grunnen gir vokseplass til mange varmekjære løvtrær som lind, alm, bok og et stort mangfold av planter.

Av pattedyr finnes ekorn, grevling, pinnsvin, rev og en liten rådyrbestand.

Fuglelivet er rikt, og bokfink, rødstrupe, grå- og svarttrost, meiser, grønnfink og ringdue er blant de dominerende artene.

I Kongeskogen trives mange fuglearter som er knyttet til barskog, som jernspurv, måltrost og fuglekonge. Flere par av skogdue hekker i gamle svartspettreir i området. Det milde klimaet og den frodige naturen på Bygdøy huser over 2000 ulike insektarter, mange av dem er svært sjeldne.

På Bygdø Kongsgård finnes stor og liten salamander.

Naturmøteplassen er et resultat av mange gode krefter som jobber sammen. Vi ser fram til at dette blir en ny attraksjon som kan fremme kunnskap om Bygdø Kongsgårds verdier og øke forståelse for hvor viktig det er å ferdes i naturen på en hensynsfull måte.

Jan Tore Sørsdal er forvalter på Bygdø Kongsgård.

Mari Bjørnsrud-Gabrielsen er formidlingsansvarlig på Bygdø Kongsgård. Foto: Bygdø Kongsgård.

Fra Frogner til Bogstad

Mette Møller Mork er ansatt som ny daglig leder ved Bogstad Gård. Hun kommer fra stillingen som leder av Marked og kommunikasjon ved Oslo Museum og har et brennende engasjement for publikumsutvikling og kommunikasjon.

Mette har bred museumsfaglig erfaring og har tidligere arbeidet ved Fredrikstad Museum, Follo Museum og Riksantikvaren. Hun har en tverrfaglig bakgrunn innen etnologi og arkeologi fra Universitetet i Oslo, samt merkantile fag som økonomi og markedsføring fra Bankakademiet og Høgskolen i Østfold.

Gjennom sitt arbeid på Bymuseet/Frogner hovedgård er ikke Anker-familien og deres historie ukjent for henne, og hun uttaler følgende: «Det er en glede å få jobbe på Bogstad gård og jeg har stor respekt for det imponerende arbeidet Else og Birgitte Espeland har lagt ned på stedet»

Mette startet for fullt i stillingen 1. november i høst.

Foto: Christina Krüger, Oslo Museum

Magisk julestemning på Folkemuseet

av Karine Munch

Jul er forventning, tradisjon, glede, samhold, sang, pynt, gode lukter og smaker, høytid og ettertanke. Alt dette, og mere til, får du på Folkemuseet i førjulstida.

Her på museet gleder vi oss til å ta imot publikum både på arrangementet «Juleforberedelser» og på det store Julemarkedet. Allerede i august startet museets julenisse med sine forberedelser til Julenissens verksted, for det er mye en julenisse må forberede før jul. Vi andre på museet skal vaske, bake, pynte både trær, stuer og stabbur, henge opp lys og ellers gjøre det vi kan for at publikum skal få oppleve denne magiske julestemningen som de kanskje bare kan få på Norsk Folkemuseum. Både de som kommer igjen hvert år og de som opplever den for første gang.

Juleforberedelser

Søndag 22. november

Forberedelsene til jul skaper forventning og er noe av det mange liker best med hele jula. På Folkemuseet kan både store og små være med på å forberede jula slik barna gjør det i dag med baking av pepperkaker og slik bestemor gjorde det i sin barndom med blant annet pølsestapping, syltelaging og ølbrygging.

Alle foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

Det store Julemarkedet

Helgene 5. og 6. og 12. og 13. desember

TRADISJON

Den som først har tatt turen til Julemarkedet på Norsk Folkemuseum en gang kommer gjerne igjen, år etter år. For mange har Julemarkedet blitt en del av juletradisjonen deres. For den som kommer for første gang er det lett å la seg omfavne og begeistre av den spesielle atmosfæren. Her møter publikum juletradisjoner fra flere århundrer og fra hele landet. Juleutstillingen vår viser smakebiter fra 1000 år med juletradisjoner og i mange av våre julepyntede stuer kan du oppleve selveste julaften slik den ble feiret helt tilbake til 1400-tallet. Rundt i hele Friluftsmuseet står det juletrær, pyntet på historisk vis, og i tunene henger julenek etter lokale skikker. Ikke rart at Julemarkedet har blitt en tradisjon for så mange!

BARNESTEMMER, OPERASTEMMER OG DIN STEMME

Ingen ting er vel så «julete» og stemningsfullt som barn som synger julesanger. På Festplassen dette året har vi gleden av å tilby konserter med tre av landets fremste barnekor; Sølvguttene, St. Hallvard guttene og nye for årets Julemarked, Det norske jentekor. I utstillingen Norsk kirkekunst skaper vi høytidsstemning med koret Shadrak og Operitisk trio som serverer en sakral julekonsert med humoristisk vri. Men ingenting slår vel

det å synge selv, og i Bedehuset kan du synge kjente og kjære julesanger sammen med andre, akkompagnert av trampeorgel.

MARKEDSBODENE

Den største attraksjonen på Julemarkedet er nok markedsplassene med over 100 ulike markedsboder. Her kan du finne spesielle gaver til familie, venner og kanskje en liten ting til deg selv. Her får du håndlaget kvalitet både til å ha på fatet, veggene, kroppen, bordet og juletreet. Markedsdeltagerne selger alt fra tova luer, tradisjonsmat, smykker, kranser, til marsipangruser, designklær, smultringer og kjelker. Og mye mer. Museumshåndverkerne selger keramikk, sølvsmedarbeider og vevde tekstiler og Lysstøperiet selger egenproduserte lys.

NISSER

Julenissen har jobbet i sitt verksted i hele høst. Men det blir litt ensomt for ham i lengden, og han gleder seg til å ta imot små hjelpere i Julenissens verksted. Der kan barn hjelpe ham med å snekre og lage seilskuter, kjepphester, dyr av mange slag og

små hus. I år kan de også lage en flott borg i tre! Kanskje kan noen av tingene de lager bli til en gave under treet til mor eller bestefar? Og selvfølgelig kan barna skrive ønskeliste til Julenissen. I år trekker vi ut en av listene og sender en overraskelse fra Julenissen til den heldige. Julenissen tar seg også noen små pauser fra snekringa for å svinge seg i dansen sammen med Folkemuseets Dansegruppe. Men det er flere nisser på Julemarkedet i år. I Gamle Landbruk følger vi opp tradisjonen med barneteater og to ganger hver dag stikker fjøsnissene Nusse & Gluggen innom med forestillingen "Den magiske julepakka". Her blir det gjøgling, allsang og nissedans og overraskelser.

LUKTEN OG SMAKEN AV JUL

Jul er ikke jul uten julelukt og julesmaker. Rundt om i museet sprer duftene av surkål, spa, smultringer, lefsebakst og ribbe seg og er med på å hente fram minner og skape stemning. Blir du sulten på vandringen kan du slå deg ned på en av kaféene våre og spise julegrøt og julekaker, kjøpe deg en nystekt smultring, sette tennene i et glasert eple, ta deg en pølse, eller kjøpe noe nytt og spennende å spise fra en av markedsbodene.

Karine Munch er arrangementsansvarlig i publikumsavdelingen på Norsk Folkemuseum

Hvorfor er Leikanger prestegård malt rosa?

av Niels Gerhard Johansen

Leikanger prestegård med engelskrød fasade slik den sto i mai 2012. Foto: Niels Gerhard Johansen, Norsk Folkemuseum

Leikanger prestegård slik den lå plassert ved Sognefjorden, 1874. Foto: Iver Olaus Widerøe

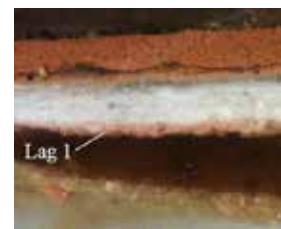
Fargetrapp utført på gavl mot øst, som viser at innerste lag er rosa. Foto: Niels Gerhard Johansen, Norsk Folkemuseum

Siden Leikanger prestegård ble gjenreist på Norsk Folkemuseum i 1913 har eksteriøret vært malt engelskrødt. Engelskrødt er et mørke rødt jernoxidpigment, som på samme måte som mange andre pigmenter, har fått navn etter det sted den finnes i naturen. Pigmentet har f.eks. også blitt kalt svenskefarge eller falurødt fordi råstoffet kom fra gruvene i Falun, Dalarna. Det er et veldokumentert historisk pigment og en av de mest brukte fasadefarger, så hvorfor skal prestegården plutselig ha annen farge? Og hvorfor nettopp rosa?

Gjennom flere års arbeid med utvendig fargesetting av de historiske bygningene i Friluftsmuseet, er det blitt tydelig at Norsk Folkemuseum først og fremst samlet inn bygningene med fokus på den arkitekturhistoriske verdien i selve bygningens kropp. Kun i svært få tilfeller har fargene blitt dokumentert og som regel har museets fargesetting basert seg på tradisjonell fargebruk eller direkte synsing. Innenfor de siste tre årtier, har museet imidlertid bygget opp rutiner for å undersøke og dokumentere bygningenes utvendige fargesetting. Det skjer som rutine i forkant av nødvendig vedlikeholdsarbeid, hvor bygningene uansett skal males.

Forestående reparasjons- og vedlikeholdsarbeider, var også bakgrunnen for at undertegnede utførte en fargearkeologisk undersøkelse av prestegårdens utvendige overflater i 2013. De innledende arkivundersøkelser frembragte blant annet et sort/hvitt-fotografi fra 1874 som viste at bygningen på det tidspunkt hadde en meget lys fargesetting – antakelig hvit. Arkivmaterialet fortalte videre at bygningen, som opprinnelig var bygget i 1752, hadde undergått en ombygging på et tidspunkt mellom 1819 og 1835. En ombygging som både innvendig og utvendig endret stilen fra rokokko til klassisisme.

Fargeundersøkelsen omfattet både lagvis avdekking av alle fargelag, også kalt "fargetrapp", samt uttak av fargesnitt. Fordelen med den er at den avdekker et så stort område at det er mulig å få et godt visuelt inntrykk av kuløren. Et fargesnitt gir derimot kun en indirekte forståelse av kuløren. Til gjengjeld kan observasjon av fargesnitt i mikroskop være med på

Fargesnitt fotografert i mikroskop. Foto: Niels Gerhard Johansen, NF

Leikanger prestegård på Norsk Folkemuseum, juli 2015. Foto: Niels Gerhard Johansen, Norsk Folkemuseum

å bestemme bindemiddel og pigmenttype, og fordi den gir et presist bilde av den lagvise oppbygning, fungerer den også som referanse og kontroll av fargetrappen.

Fargetrapp og fargesnitt fra prestegårdens utvendige kledning var sammenfallende og viste i alt 6 malingslag. De ytterste tre lag besto alle av engelskrød i ulike variasjoner og er alle "museumsfarger", påført i perioden etter gjenoppføringen i 1913. Derunder fantes det to lag med hvitt, hvilket sammenfaller med utseendet i siste halvdel av 1800-tallet, slik vi ser det på sort/hvitt-fotografiet fra 1874. Helt innerst, som det tidligste malingslag, dukket det opp et lag med rosa.

At det er rosa farge som ble funnet innerst på panelet og ikke en bleket engelskrød, ses tydelig på fargesnittet, hvor hele laget er av samme kulør. Den rosa er også betydelig lysere enn

den engelskrøde og forskjellen er for stor til at man kan tenke seg at den kan ha blitt tolket som engelskrød. Det er altså tydelig at våre tidligere kolleger på museet ikke har valgt kulør etter faktiske funn, men valgt kulør ut fra det de mente var vanlig og mest sannsynlig farge for en bygning midt på 1700-tallet. Fordi kledningen er fra første halvdel av 1800-tallet, er deres resonnement logisk og velbegrunnet. De vektla at et 1700-talls hus skulle ha en 1700-talls farge.

Problemet er at bygningen ikke bare har fått nytt panel, men også et nytt stilmessig utseende. Det er riktig at bygningen er fra 1700-tallet, men det vi ser i dag er et arkitektonisk utseende fra første halvdel av 1800-tallet og det er derfor på mange måter mer "historisk riktig" å male den i samsvar med dette utseende.

Om det fortsatt skulle være eventuelle skeptikere, kan vi hente inn et siste "sannhetsvitne". Det er et oljemaleri av Leikanger prestegård, malt av Tycho Christopher Jæger (1819-1889), antakelig utført en gang på 1840-tallet. Selv om vi må ta et lite forbehold for "kunstnerisk frihet" i forhold til maleriets dokumentasjonsverdi, så viser maleriet i det minste at det for samtiden var fullt mulig at en prestegård kunne være rosa.

Niels Gerhard Johansen er malerikonservator og har jobbet i konserveringsseksjonen ved Norsk Folkemuseum siden 1996. Foruten en bred erfaring innen malerikonservering, har han spesialisert seg på fargearkeologiske undersøkelser.

Maleri av prestegården i Leikanger malt av Tycho Christopher Jæger (1819-1889). Maleriet er udatert, men helt sikkert malt før kirketårnet ble forandret i 1872 og mest sannsynlig malt i 1840-årene. Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum

Catilina

Ibsens debutdrama skrevet av Brynjolf Bjarme

av Bergljot Øyrehagen Geist

**Jeg må! Jeg må; så byder mig en stemme
i sjælens dyb, – og jeg vil følge den.**

Dette er første replikk i Catilina. Det er også starten på Henrik Ibsens dramatiske virke, og kan på den måten like gjerne være Ibsens egne ord.

Catilina blev skrevet i en liden spidsborgerby, hvor det ikke stod i min magt at give luft til alt det, der gærede i mig, undtagen gennem gale streger og optøjer, som pådrog mig uvilje hos alle de agtbare borgere, der ikke kunde sætte sig ind i den verden, som jeg der gikk og tumlede med alene.

Brev til Peter Hansen, Dresden den 28de Oktober 1870.

Spidsborgerbyen den 15 år gamle Henrik Ibsen kom til var Grimstad, og her bodde han til 1850, da var han blitt 22 år. Catilina ble skrevet i løpet av de tre første månedene i 1849 under pseudonymet Brynjolf Bjarme. Ibsen ble nok inspirert da han leste latin til studenteksamen, og ble kjent med filosof og politiker Marcus Tullius Ciceros (106 – 43 f. Kr) fire taler mot opprøreren Catilina (108 –62 f.Kr) og historikeren Sallusts (86 – 34 f. Kr) historieverk om Catilina. I sitt arbeid med Catilina var det disse fire talene Ibsen tok utgangspunkt i.

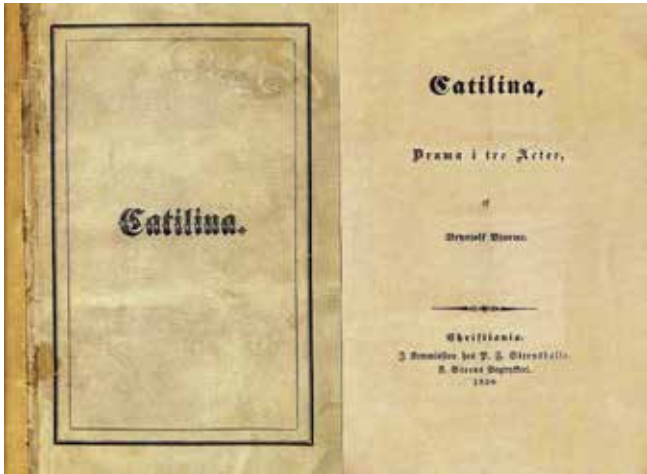
DEN HISTORISKE CATILINA

Catilina kom fra patrisierslekt og var adelig. Han var kjent for et utsvevende liv, og i 73 f. Kr ble han anklaget for å ha hatt samleie med en vestalinsk jomfru, men ble frikjent. Catilina var også politiker, som blant annet gikk inn for jordreformer og andre tiltak som ville bedre situasjonen for Romas lavere klasser. Han stilte til valg som konsul to ganger, og prøvde å sikre seieren med blant annet bestikkelser. En ny lovgiving stoppet imidlertid Catilinas muligheter for å bli konsul, og han svarte da med å planlegge opprør. Han ble avslørt, opprøret slått ned og Catilina drept.

Dette er kort fortalt historien Ibsen spiller videre på i sitt første dramatiske stykke Catilina, en femakters tragedie på vers. I den ytre handling følger Ibsen mer eller mindre den historiske fortellingen.

IBSENS CATILINA

Ibsens Catilina lever et utsvevende liv, men kjenner etter hvert på fornedringen av seg selv. Han vil opprette sitt navn ved å gjenreise det gamle Roma, som forfaller. Men i motsetning til den historiske Catilina, som vi møter i Ciceros fire taler, der han fremstilles som svikefull, forrædersk og grusom, er den Ibsenske Catilina en opprørsk helt. Han er en utstøtt fra samfunnet, og strever med å finne sin plass, og har et frihetsprosjekt som ironisk nok gjør ham mer ufri og til slutt fører til hans død. Ak-

kurat dette er skjebnen til flere av Ibsens senere skikkelser.

Catilina vakler mellom gjenreisingsprosjektet eller et rolig liv sammen med sin kone Aurelia som prøver å overtale ham til ikke å stille til valg som konsul igjen, men bli hos henne og leve et rolig liv på landet. Men det er flere kvinner i Catilinas liv. Han er tiltrukket av den mystiske og vakre Furia som han besøker i Vestas tempel. Følelsene er gjensidige, og hun har latt ham sverge død over sin søsters banemann. Furias søster var en vordende prestinne som ble forført, og på grunn av dette begikk selvmord i fortvilelse. Da det kommer fram at Catilina er den skyldige, angir Furia ham for opprør. I tillegg får hun Catilina til å knivstikke Aurelia. Etter å ha begått forferdelige gjerninger velger Catilina å ta sitt eget liv. Aurelia tilgir den døende Catilina, og slik beseirer kjærligheten «nattens ånd».

Debutdramaet Catilina har sterke biografiske paralleller til Ibsens eget liv. Han kjente seg nok igjen i adelsmannen Catilina som blir sosialt degradert. Henrik Ibsen kom selv fra en av de mest innflytelsesrike familier i Skien, men da hans far, Knud Ibsen, nærmest gikk konkurs måtte familien flytte til gården Venstøp og leve i fattigdom. Catilinas skjebne er at han har forført en ung jomfru, som endte i et tragisk dødsfall. Henrik Ibsen selv ble far i en alder av 18 år, og mor til barnet var den ti år eldre tjenestepiken Else Sophie Jensdatter Birkedal. Han overlot den stakkars tjenestepiken til seg selv, betalte rett nok barnebidrag mer eller mindre punktlig i 15 år, men ville ikke ha noe med barnet å gjøre.

CATILINA – ET GOTISK DRAMA

Catilina har alle kjennetegn på et gotisk drama. Man kan tolke all den skrekk og gru som finnes i Catilina som dikterens eget indre, med kaos, undergangsstemninger og aggresjon som fantes i ham selv, og som han selv skriver: «... pådrog mig uvilje hos alle de agtbare borgere.» Stykket heller mot det mørke og groteske, samtidig som det også har innslag av noe magisk og overnaturlig, også kalt skrekkromantikk. Et eksempel på dette er Furia etter å ha blitt forført av en mann, våkner opp igjen, og

er levende begravet. Det meste av stykket utspiller seg også om natten, og Ibsen skriver:

Mit drama blev skrevet i nattetimerne. Fra min gode og skikkelige men af sin bedrift helt og holdent optagne principal måtte jeg sågodtsom stjæle mig fritimer til at studere, og fra disse stjålne studie-timer stjal jeg igen øjeblikke til at digte. Der blev således ikke synderlig andet end natten at ty til. Jeg tror at dette er den ubevidste årsag til at næsten hele stykkets handling foregår ved nattetid.

Men da Catilina dør, gryr dagen: «... dagen kommer stor og varm!» Dette får tankene til å vandre til Gengangere (1881) og Osvalds bønn der han ber sin mor om hjelp til å dø; « Mor, gi' mig solen». Catilina er også en typisk gotisk heltetype. Han er tapper, storsinnet, frihetselskende og kvinnekjær. Og når han fylles med hevntanker er det egentlig Furias stemme vi hører. Hans politiske opprør går hånd i hånd med vill ødeleggelseslyst, men allikevel fremstiller Ibsen Catilina som en positiv skikkelse.

MOTTAGELSEN AV CATILINA

Teateret i Christiania sa nei takk til å oppføre stykket. Forlagene ville heller ikke gi det ut. Det endte med at Ibsens venn, Ole Schulerud, brukte sin arv for å betale for utgivelsen, og 12. april 1849 ble stykket utgitt. Om salget av boken skriver Ibsen:

Solgt blev der nok ikke rett meget af det lille oplag; min ven havde en del af exemplarerne i sit væрге, og jeg erindrer at en aften, da vor huslige fællesforfatning syntes at optårne uoverstigelige vanskeligheder for os, blev denne bunke trykte sager gjort til makulatur og lykkelig afhændet til en høker. I de nærmeste påfølgende dage manglede vi ingen af livets første fornødenheder. —

Anmeldelsene var sånn passe. Redaktør Paul Botten-Hansen, som senere skulle bli en god kamerat av Ibsen, roste stykket. Han beklaget samtidig at Ibsen ikke hadde valgt et nasjonalt historisk tema, og i stedet lot handlingen utspilles i Roma. Ibsen selv var splittet i sin holdning til kravet om at litteratur skulle være nasjonalistisk.

Catilina var skrevet i etterkant av Februarrevolusjonen i Paris 1848, en revolusjon som gjorde stort inntrykk på den unge dramatiker:

Tiden var stærkt bevæget. Februar-revolutionen, opstandene i Ungarn og andetsteds, den slesvigske krig, – alt dette greb mægtigt og modnende ind i min udvikling, hvor ufærdig den end længe bagefter vedblev at være.

Denne revolusjonen satte merker også i Norge med blant annet Thranitterbevegelsen, der Ibsen senere var aktiv som søndagsskolelærer og med nød og neppe unngikk arrestasjon.

FURIA OG AURELIA

I Catilina møter vi to kvinneskikkelser som ofte går igjen i Ibsens diktning: den ene lys, ofte konen til den mannlige

hovedrollen, mild, god, snill, og står trofast ved sin manns side. Den andre mørk, mystisk, viljesterk og erotisk ladet.

...tvende Kvinder, høi den Ene og som Natten sort og den Anden skjøn som Dagen, naar den flygter bort.

Furia representerer den onde ånd og er et gotisk monster – men hun er også ulykkelig og lever i et fangenskap i Vestatempelet der hun er satt til å vokte tempelets evige ild, et liv hun hater. Og gjennom dialogen med Catilina gir hun uttrykk for sin frihetslengsel. Den store dialogen er der hun tror hun er alene helt til Catilina bryter inn. Han har skjult seg i tempelet, selv om det medfører dødsstraff for den som blir funnet der. Hun foreslår at de to skal flykte:

Vel! lad os flygte bort fra dette Sted, et bedre Fødeland vi ville finde – her kues Aandens høie, stolte Flugt – her slukker Lavhed hver en herlig Funke førend til Flammer høit den blusser frem – Kom! lad os flygte – ha! for Frihedssindet er hele Jordens Kreds et Fædrehjem!

Det er store følelser i sving her, men Ibsen setter hatet og hevngjerrigheten inn i et liv hvor vi kan forstå disse sterke emosjonene fordi de er forbundet med kjærlighet og ønske om frihet.

CATILINA FÅR EN NY MULIGHET

I anledning dramatikerens 25- årsjubileum som forfatter ble Catilina trykket opp igjen i 1875 og kom i handelen 20. mars, som var Ibsens fødselsdag. Til denne utgaven skrev Ibsen et nytt forord hvor han kommer med en bønn til leserne:

Med foranstående for øje, beder jeg, at den må blive modtagen af mine venner i Skandinavien og andetsteds; jeg beder at de vil modtage den som en hilsen fra mig ved afslutningen af et tidsrum, der for mig har været vekselfuldt og rigt på modsætninger. Meget af hvad jeg for femogtyve år siden drømte, er bleven virkeliggjort, om end ikke på den måde eller så snart, som jeg da håbede. Dog tror jeg nu at det var bedst for mig således; jeg ønsker ikke at noget af det mellemliggende skulde have været uprøvet, og ser jeg tilbage på det gennemlevede som på en helhed, da gør jeg det med en tak for alt og en tak til alle.

Dresden Februar 1875 Henrik Ibsen

KILDER
Haakonsen, Daniel, 1981. Henrik Ibsen mennesket og kunstneren. H. Aschehoug & Co.
Meyer, Michael, 1995. Henrik Ibsen. Gyldendal Norske Forlag.
Rekdal, Anne Marie, 2012. Ibsens to kvinner fra Catilina til Når vi døde vågner. Vidarforlag.
Rønning, Helge, 2006. Den umulige frihet Henrik Ibsen og modernitet. Gyldendal.

Bergljot Øyrehagen Geist er fagkonsulent på Ibsenmuseet.

Ny bok

Wilse:
Mitt Norge

Et viktig jubileum i 2015 har vært markeringen av at det i år er 150 år siden fotografen Anders Beer Wilse (1865–1949) ble født. Hovedarkivet etter Wilses virksomhet er bevart på Norsk Folkemuseum, og museet har vært en aktiv medspiller i jubileet gjennom hele året. Den store temporære utstillingen på Norsk Folkemuseum i 2015 har vært "Wilse – bildet av Norge".

Ingen annen norsk fotograf har som Anders Beer Wilse preget vårt bilde av det Norge som vokste frem i første halvdel av det 20. århundre. Wilse er nasjonsbyggeren i norsk fotografi, i den grad at det i blant er vanskelig å trekke grensen mellom fotografens dokumentasjon av en norsk modernisering og en fotografisk tilrettelegging av nye, identitetsskapende motiver. Hans fotografier er gjengitt i utallige fotobøker av alle slag, og mange av hans bilder er så mye brukt at de er blitt klisjeer de fleste har sluttet å reflektere over. På den annen side er arven etter ham så enorm at man frem til nå i praksis kun har et overfladisk begrep om innholdet i hans produksjon. Ambisjonen i jubileumsåret har vært å bringe Wilse ut av sin egen skygge og vise hans banebrytende fotograferingsmåter — øyeblikksfotografi, illustrerende sjangerfotografi, hans nye motivvalg og ideer om et fortellende og personlig fotografi — på måter som gjør at vi forhåpentligvis kan se dem med nye og friske øyne. Dette er blitt gjort gjennom en rekke utstillinger landet over, og Nasjonalbiblioteket har produsert en plakattutstilling som har hatt en vid distribusjon. I Oslo har Norsk Teknisk Museum vist en utstilling om industrifotografen Wilse, Oslo Museum har satt søkelys på byfotografen, og Norsk Maritimt Museum presenterer skipsfotografen Wilse. Den store utstillingen på Norsk Folkemuseum presenterer Wilses egen kunst i form av en stor mønstring av innrammede originalarbeider fra Wilses eget atelier. Arkivet etter Anders Beer Wilse ble den 2. desember 2014 tatt opp i Norges dokumentarv. Å bli tatt opp i UNESCOs verdensarvregister betyr at materialet vurderes som et særlig verdifullt kildedokument i norsk historie. Seks institusjoner sto

bak nominasjonen til Norges dokumentarv: Norsk Folkemuseum, Oslo Museum, Nasjonalbiblioteket, Norsk Teknisk Museum, Norsk Maritimt Museum og Preus museum. Disse seks institusjonene har, som vist overfor, også stått sammen om en bred markering av fotografens 150-årsjubileum i 2015. Ikke minst har dette vært synlig i driften av Facebooksiden Wilse2015 som daglig fortsatt presenterer et nytt Wilsebilde. Dette sjeldne samarbeidet reflekterer arkivets og fotografens mediehistoriske betydning, foruten fotografiets rolle i dokumentasjonen og konstruksjonen av det 20. århundres historie. Som en slags oppsummering av årets arbeid kommer nå boken: Wilse: Mitt Norge. Boken representerer høydepunktet i denne felles innsatsen for å belyse Wilses betydning i jubileumsåret. Gjennom kapitlene Sjø, Byen, Vinter, Barn, Nord, Portrett, Bergensbanen, Sommer, Kraft og Kunst forteller boken i tekst og ikke minst bilder hvordan Norge fikk et moderne selvbilde. Disse 10 kapitlene presenterer bredden i Wilses arbeid, og er på samme tid en visuell fortelling om tilblivelsen av en ny norsk identitet. De ulike kapitlene er skrevet av medarbeidere fra alle de seks institusjonene. Samlet gir dette både bredde og kompetanse, i tillegg til nye og friske innsikter i Wilses bildearv og dens betydning. Bidragsytere er fra Norsk Folkemuseum Anja Langgât, Trond Bjørli og Marie Fongaard Seim, fra Norsk Teknisk Museum Thale Sørli og Arne B. Langleite, fra Nasjonalbiblioteket Kristin Aasbø og Arthur Tennøe, fra Norsk Maritimt Museum Kaja Rosenqvist, fra Oslo Museum Vegard Skuseth og fra Preus museum Hanne Holm-Johnsen og Marthe Marie Strand. Redaktør er Trond Erik Bjørli, Norsk Folkemuseum. Boken er nå i salg i Museumsbutikken. Den store jubileumsutstillingen på Norsk Folkemuseum i 2015, "Wilse – bildet av Norge", vises ut året.

Narve Skarpmoens blikk på hovedstaden

av Morten Bing, Marie F. Seim og Torgeir Kjos

Fotograf Narve Skarpmoens (1868–1930) bilder viser en by i forandring – en sliten by som var klar for riving og en moderne by som vokste fram. Han dokumenterte menneskene i byen: arbeidsfolk på havna og i gatene, avisgutter og torgkoner, konger og dronninger på besøk, polfarere som blir hyllet og filmstjerner som blir dyrket. Han fotograferte på fotballbanen, i skisporet og under hvite seil på fjorden. I boka "Kristiania for 100 år siden. Fotograf Skarpmoens levende portrett av byen og menneskene." viser ca. 300 fotografier etter Narve Skarpmoen og setter dem i en by- og kulturhistorisk kontekst.

Narve Skarpmoen ble født 24. desember 1868 i Rollag i Numedal. Selv om han var odelsgutt, valgte han å dra til Kristiania hvor han begynte som fotograflærling hos fotograf N. Egeberg omkring 1888. I 1894 startet han sin egen forretning i Karl XIIIs gate 6 på Vaterland. I 1896 flyttet han atelieret til Dronningen gate 36 i Kvadraturen hvor han holdt til resten av karrieren.

Narve Skarpmoen startet virksomheten sin på et tidspunkt da fotografyrket var i ferd med å bli profesjonalisert. Teknologiske nyvinninger rundt forrige århundreskifte hadde gjort fotografiet til et massemedium, det hadde åpnet seg opp for amatører og bruksområdene utvidet seg. Rasterklisjéen gjorde det mulig å trykke fotografier i publikasjoner, postkortet ble introdusert og fotografier fikk etter hvert plass i avisene. På det sistnevnte punktet var Skarpmoen en av pionerene. I Aftenposten 16. september 1903 var han bare én dag etter fotografkollega Anders Beer Wilse i å få publisert det som skal være det første dagsaktuelle nyhetsbildet trykket i en norsk avis. Allerede fra 1902 hadde Skarpmoen levert fotografier av hendelser i Norge som illustrasjoner til det svenske ukemagasinet «Hvar 8 dag» og Skarpmoen fortsatte gjennom sin karriere å forsyne aviser og tidsskrifter med aktuelle pressebilder.

Narve Skarpmoen virket som fotograf i en tid med store samfunnsmessige endringer. Norge ble selvstendig, hovedstaden vokste, industrien ble modernisert, sosiale reformer ble innført. Sentralt i den bildemessige skildringen av disse forholdene, sto fotografene. Gjennom oppdrag fra kommuner, bedrifter, presse og andre virksomheter kom yrkesfotografene tett på situasjonene. Fotografiene ble brukt som dokumentasjon i rapporter, men også i presentasjoner av bedrifter og virksomheter.

I negativarkivet etter Skarpmoen finner vi en stor del fotografier som er tatt med utgangspunkt i slike oppdrag. Det ble tatt bilder av rivningsklare hus, bygninger under oppføring, folk i arbeid og fritid, på institusjoner, i forretninger og på gata. I disse fotografiene dokumenterte Skarpmoen byens skygge- og solsider, fra lek i plaskedammer og seiling på fjorden til bolignød og rasjonering. Han var tilstede ved politiske hendelser, store begivenheter og fanget kongelige på besøk og reise. Han

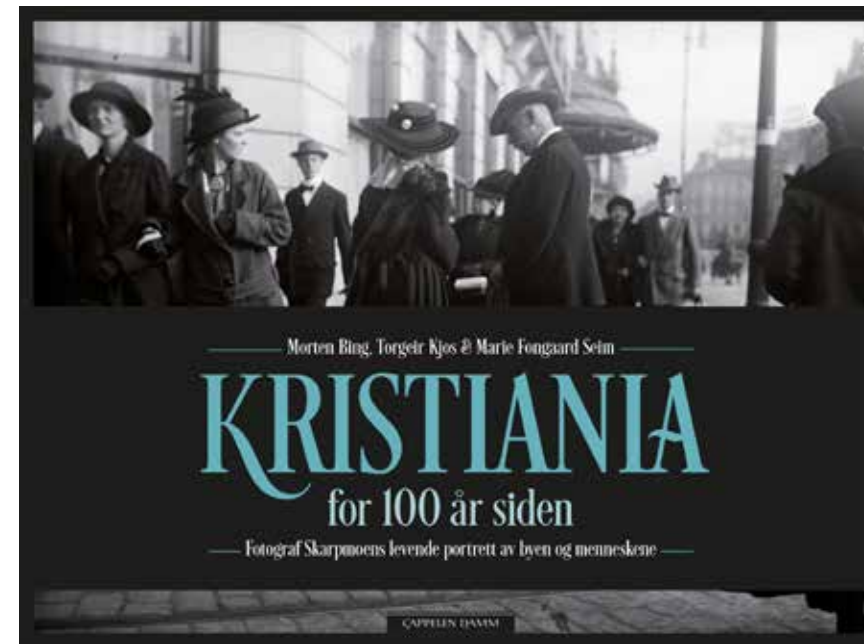
Fotograf Narve Skarpmoen (1868–1930).

fulgte blant annet kongeparets kroningsreise i 1906 og ga motivene ut som postkort.

Skarpmoens dokumentariske fotografier framstår direkte og spontane i uttrykket, i mindre grad som iscenesatte. Som flere andre fotografer i tiden tok han også øyeblikksbilder på Karl Johan av kjente personer, snapshots omtalt som «lynbilder». Idrettsinteresserte Skarpmoen tok en rekke fartsfylte sportsbilder og var fast fotograf for KNS i 30 år ved siden av ordinær ateliervirksomhet.

Atelieret ble nedlagt under annen verdenskrig, og senere solgte Skarpmoens familie arkivet med 20 000 negativer til J. W. Cappelens Forlag. I 2004 overtok Nasjonalbiblioteket arkivet hvor negativene er magasinert, registrert og digitalisert. Motivene blir tilgjengeliggjort gjennom institusjonens nettsted.

Det var begrenset hvilke opplysninger som fulgte fotografiene, og arbeidet med boka har nærmest hatt preg av å være en detektivvirksomhet. En av de viktigste hjelpemidlene til identifisering av motivene har vært Adressebok for Kristiania (og Oslo). Disse kom ut årlig i hele første halvdel av 1900-tallet. Her kan en slå opp både på navn, adresse og næring. Adressebøkene har blitt kombinert med kart fra 1920-tallet og, i stor grad, befaringer rundt omkring i byen. Det er også benyttet et omfattende utvalg både av samtidig og nyere litteratur. To svært viktige kilder har vært Oslobilder.no og Aftenpostens arkiv, som er digitalisert og tilgjengelig på nett. Vi har også fått god hjelp av forskningsbibliotekar Lisbeth Sofie Hansen ved Nasjonalbiblioteket. En viktig inspirator og veiviser inn i byen slik den en gang var, er journalist Oscar Pedersen, hvis bok Vore dagers Kristiania (1924), er flittig sitert i teksten.

Forsidefotografiet på boken viser Fridtjof Nansen på Karl Johan ca 1915.

Tre av Norsk Folkemuseums medarbeidere, Morten Bing, Torgeir Kjos og Marie Fongaard Seim har i høst lagt siste hånd på boka "Kristiania for 100 år siden. Fotograf Skarpmoens levende portrett av byen og menneskene", og i november kom boka ut på Cappelen Damm.

Utsikt over Vaterland og Grønland fra tårnet på Domkirken ca. 1920. I forgrunnen ses taket på Basarene i Kirkeristen med den uensartede bebyggelsen i Vaterland rett bak. Stenersgata, Gunnerus gate og den tidligere Karl XIIIs gate går på tvers av bildet, mens Storgata ligger rett utenfor kanten til venstre. Nesten hele denne særegne bydelen ble sanert på 1960-tallet. I bakgrunnen, øst for Akerselva, skimtes det karakteristiske tårnet på Grønland kirke.

Storgata 8 ca. 1910. Denne nokså beskjedne bygningen er et typisk eksempel på en handelsgård fra det gamle Kristiania. I gården, som trolig tilhørte Storgatas eldste bebyggelse fra 1700-tallet, foregår en rekke virksomheter parallelt. En slik «førmoderne» organisasjonsform, med vareproduksjon, småbutikker og boliger på samme sted, holdt seg atskillig lenger på Østkanten enn i sentrum, der de store varemagasinene gjorde sitt inntog for fullt rundt 1900.

Steen & Strøm gjenoppbygges i 1929. Fra ca. 1890 til 1930-tallet forandret Kvadraturen helt karakter. Den gamle, rustikke en- og toetasjes bebyggelsen i bindingsverk og mur måtte vike for moderne forretningspalasser og varemagasiner i stål, glass og betong. I tillegg kom store offentlige bygg som Norges Bank, Posthuset og Telegrafbygningen. Bildet viser gjenreisningen av det tradisjonsrike varehuset Steen & Strøm etter en stor brann i 1929. Nedre Slottsgate ses i bakgrunnen.

Jernbanetorget mot sør i 1918. Jernbanetorget var opprinnelig en mindre og klarere avgrenset plass enn i dag. Den lave husrekken i sør ble for eksempel revet i 1919 for å gi plass til Den Norske Amerikalinjes moderne forretningsgård, som står der fremdeles. I bakgrunnen er den nye bygningen i ferd med å reise seg med en mer tilbaketrukket plassering enn den gamle bebyggelsen.

Jernbanetorget og Fred. Olsens gate mot sør ca. 1925. Amerikalinjens monumentale administrasjonsbygg er nå ferdig oppført, og torget har fått en helt ny karakter. Den karakteristiske, runde Narvesen-kiosken av typen «Palladio» i nyklassisk stil ble satt opp i 1924. Det fantes til sammen tre slike i byen – på Jernbanetorget, på Solli plass og ved Empirekvartalet i Akersgata.

Gokstadskipet ankommer Vikingskipshuset i 1929. Byggingen av Vikingskipshuset var en langvarig prosess. Etter en omfattende lokaliseringsdebatt kom anleggsarbeidet i gang i 1914, og det første byggetrinnet åpnet i 1926. Der var det imidlertid bare plass til Osebergskipet. Tverrfløyen med Gokstadskipet og Tuneskipet ble innviet i 1932, og den siste avdelingen, med resten av gjenstandene fra Osebergfunnet, sto ferdig så sent som i 1954.

Nærhet og omsorg på Verdens Gangs Solkoloni ca. 1920. I 1920 annonserte Solkolonien i Aftenposten etter «en kjøkkenpike og en pike der er vant til at stelle med barn». Selv om det i de fleste tilfeller var menn som sto administrativt i spissen for de sosiale tiltakene blant barn på denne tiden, var det kvinner som tok seg av omsorgen for jentene på Solkolonien – med en sykepleierske som daglig leder.

Boksing på Dælenenga idrettsplass ca. 1920. Boksing kom relativt sent hit til landet. Det første norgesmesterskapet ble arrangert i Turnhallen i Kristiania i 1909, men deretter var sporten forbudt i noen år før den gradvis ble allment akseptert fra 1912 og framover. Boksing fikk tidlig et visst arbeiderklassepreg med Idrettsforeningen Ørnulf på Grünerløkka og Kristiania Atletklub, som opprinnelig holdt til i Møllergata, som to av de fremste klubbene.

Mary Pickford og Douglas Fairbanks på Østbanen 24. juni 1924. De amerikanske filmstjernene Pickfords og Fairbanks' besøk forårsaket ifølge Aftenposten nesten hysteriske tilstander i byen. Jernbanetorget var «et mylder av gestikulerende og ropende mennesker», og fra balkongen på Grand Hotel måtte «de to filmhelter gang paa gang frem og kvittere for bifaldet med smil og slængkys». Slik fortsatte det hele dagen til det berømte ekteparet forlot byen syv timer senere.

Ny, spennende strikkebok

krydret med mote- og språkhistorie!

Rett på tråden er en fargerik strikkebok spekket med fagkunnskap av strikke-, mote- og språkhistorisk karakter. Forfatterne er Søstrene Sandvik: Birte Sandvik, konservator og kulturhistoriker ved Norsk Folkemuseum og Margareth Sandvik, professor i norsk ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Søstrene Sandvik har alltid strikket, alltid laget egne oppskrifter og fargekombinasjoner, samt sett potensialet i det stygge for å skape det pene.

Boka innledes med et strikkehistorisk kapittel. Så følger 50 fargerike strikkeoppskrifter på alt fra skjørt, kjoler, jakker og ponchoer, til tilbehør som skjerf, punger og luer. Alle oppskriftene er designet av forfatterne og har morsomme og informative tilleggstekster. Her får du ta del i søstrenes faglige kompetanse, til glede og nytte, som det kan ha stått i de gamle strikkebladene. Noen av tekstene er rent strikkehistoriske. Visste du at rundpinnen trolig er en norsk oppfinnelse? Andre tekster tar for seg opprinnelsen til et strikketeknisk uttrykk, som for eksempel bakgrunnen for uttrykket raglanfelling:

"Den første 'med raglanfelling' var baron Raglan, med navnet FitzRoy James Henry Somerset, som skal ha mistet armen i slaget ved Waterloo. En reell enarmet banditt, og for å skjule skavanken fikk han sydd seg en frakk med ermer med kileformet skulderparti."

I boka får du også gode råd til hverdag og fest:

"Skjørt og bluse er ikke like kledelig for alle, fordi antrekket deler figuren skarpt i to. Den som er liten, kan godt bruke skjørt og bluse, men i samme farge. Hvis skjørtet for eksempel er skotsk-rutet, bør blusen velges i skjørtets bunnfarge. Den som er lang, bør huske at et vidt skjørt får henne til å virke noen centimeter kortere. Det vide skjørtet er også bra for den som har kraftige ben." Fra Skikk og bruk, 1960.

Visste du hvorfor vrangmasken har så dårlig rykte?

"Å være vrang er det motsatte av å være rett. Hva sier Bokmålsordboka om ordet vrang? Den sier at ordet har flere betydninger:

- 1 – med innsiden ut, vrent
- 2 – som ikke er rett, falsk
- 3 – vanskelig, umedgjørlig, vrien

Stakkars vrangmaske, hvorfor har den så dårlig rykte? Er den virkelig vrang? Vel, vrangmasken må leve med stempelet – motsatt av rett, litt tverr, litt vanskelig – men avgjort nødvendig for å skape harmoniske mønstre, i samspillet mellom rett og vrang. Er du vrang? Eller bare litt 'wrong'?"

Følgende lille tekst kan du ta med deg når du lurar på felling:

"Gikk du i fella og begynte å lese den lille teksten om felling? Å felle betyr å få til å falle, med andre ord å drepe. Sånn er det å felle av, vi dropper eller dreper. Mindre dramatisk er det å felle tenner eller tårer, men prinsippet er det samme. Noen feller, og noen faller.

Men vi har fellen og fellen også, avhengig av hvor du legger trykket. Er det en fell eller en felle? Fellen, skinnfellen, er god å ha:

Fire føter under skinnfellen låg ... to vende opp og to vende ned ...
eg seier ikkje meir enn det som eg såg ... men fellen lå'kje stort i fred – sann!

Men den andre fellen, fella, altså, den du gikk i nå, den er mindre grei!"

Rett på tråden er en strikkebok, det vil si en oppskriftsbok, men forfatterne vil samtidig at den skal være en inspirasjonsbok. De håper du vil følge oppskriftene, men vil også utfordre deg og oppfordre deg til å lage din egen vri. Boka er til salgs i Musemsbutikken.

TEKSTER FRA "RETT PÅ TRÅDEN"

Venstre: "Et nytt motebilde med geometriske mønstre vokste fram innen klesindustrien på begynnelsen av 1950-tallet. Inspirasjon var hentet fra modernismens formspråk med abstraksjon og forenkling som stikkord. Marimekko ble etablert i Finland i 1951 og ble raskt en internasjonal kjempesuksess med sine fargesprakende geometriske tekstiler i både stoffer og klær. Marimekkos kreasjoner med rette, enkle kjoler som skulle passe alle kropper representerte et brudd med tidligere klesmote, som var preget av smale liv og vide skjørt. Marimekkos popularitet eksploderte i 1960. Da kjøpte nemlig Jackie Kennedy seks Marimekko-kjoler under den amerikanske presidentvalgkampen og ble avbildet i en av kjolene på forsiden av magasinet Sports Illustrated."

Under: "På 1960-tallet ble geometrisk plaggmote hypermoderne. Etablerte motehus, som franske Yves Saint-Laurent, plukket opp elementer fra den nonfigurative billedkunsten fra 1930-tallet. Motehuset lanserte Mondriankolleksjonen i 1965, med blant annet seks cocktailkjoler inspirert av bildene til den hollandske kunstneren Piet Mondrian (1872-1944). Den mest kjente kjolen i denne kolleksjonen er basert på ett av de mest kjente verkene til Mondrian: Komposisjon II i rødt, blått og gult. Mønsteret har ikke tidligere blitt utarbeidet som håndstrikkeoppskrift."

Fotograf: Hilde Mork

Norsk Folkemuseums Venner

Bli medlem av
NORSK FOLKEMUSEUMS VENNER

Som medlem støtter du Norsk Folkemuseum, en av landets eldste kulturinstitusjoner.

Du blir invitert til spesielle arrangementer, aktiviteter for barn, omvisning i utstillinger og turer. Medlemmer får medlemsbladet Museumsbulletinen gratis tilsendt i posten. Bladet inneholder interessant fagstoff samt informasjon om museets virksomhet.

Medlemskapet følger kalenderåret.
Vi tilbyr tre forskjellige typer medlemskap:

Enkeltmedlemskap kr. 400

Gratis adgang på museet, gjelder kun for den personen kortet er utstedt for.

Familiemedlemskap kr. 600

Gratis adgang på museet for 2 voksne og barn i følge.

Livsvarig medlemskap kr. 12 000

Gjelder for personen kortet er utstedt for. Medlemmet kan ta med seg en voksen samt barn i følge gratis.

For medlemskap, informasjon og spørsmål:

Norsk Folkemuseums sentralbord: 22 12 37 00
mandag - torsdag kl. 9 - 15
e-post: venneforeningen@norskfolkemuseum.no

Følg oss også på museets hjemmeside på
www.norskfolkemuseum.no med inngang fra forsiden:
Om museet, Norsk Folkemuseums Venner.

GI EN GAVE SOM GLEDER I ET HELT ÅR!

Gi et medlemskap i Norsk Folkemuseums Venner.

Kom gratis inn på museet hver eneste dag,
bli invitert til spesialarrangementer og
få *Museumsbulletinen* fritt tilsendt.

Kontakt oss på venneforeningen@norskfolkemuseum.no
eller se etter oss ved hovedinngangen på Julemarkedet.

Kjære venner,

Den 9. juni i år hadde vi vårt årsmøte der mange av medlemmene møtte. Forslag om endringer i vedtektene ble vedtatt, og nye styremedlemmer ble valgt for neste periode. Som nyvalgt leder i styret for Norsk Folkemuseums Venner, vil jeg benytte anledningen til å takke for tilliten som er vist meg og det nye styret. Jeg er glad og inspirert og har tro på at vi sammen skal få gode arbeidsmuligheter og jobbe for museets beste. Jeg vil gjøre mitt ytterste, og ser frem til et spennende år med viktige saker som vi allerede har startet.

Jeg takker også vår tidligere styreleder Kjersti Sundt Sissener for rike og interessante år. Hun har fortsatt arbeidet med effektivisering og bedre kommunikasjon med medlemmene. Kjersti har også, med sin spesielle kunnskap om museet, ivret for at medlemmene skal få gode opplevelser med verdifullt innhold. I desember håper vi at vennene igjen benytter anledning til å ta med de minste og oppleve et julepyntet folkemuseum. Vi ivrer etter at arrangementet skal vokse og bli enda mer attraktivt! I denne anledningen blir vi minnet på at kusleppet og julemarkedet i sin tid startet i det små. Det er spennende å få bygge opp et arrangement sammen!

Kjersti skrev i forrige nummer av Museumsbulletinen om Foreningen for Norske Museumsvenner. Hun har også på dette feltet satt varige spor. Den 20. april 1996 arrangerte Norsk Folkemuseums Venner i samarbeid med Norsk Folkemuseum konferansen "Bare gode venner?" i Collett- og Cappelengården på museer. Kjersti var initiativtager og sentral i gjennomføringen av prosjektet. Rundt 100 personer deltok som foredragsholdere eller deltagere, og et meget stort antall museer og venneforeninger var representert. Stiftelsesmøtet ble arrangert 10. mai 1997 på Norsk Folkemuseum.

Foreningen arrangerte i september årsmøtet i Bergen med Trolldhaugens Venner, Lysøens Venner og Siljustøls Venner som arrangør. De tre venneforeningene la opp til et spennende møte. I år var temaet om konsolideringsprosesser og ble derfor aktuelt for mange venneforeninger.

Flere andre museumsvenner er naturlige å sammenlikne seg med, og det var interessante dager med engasjerte deltakere om viktige temaer. Arrangementet ga verdifull mulighet til både inspirasjon og refleksjon til å ta med videre på vår vei for en best mulig venneforening.

Et godt og fruktbart samarbeid er viktig for vårt arbeid til beste for Norsk Folkemuseum. Vi har alltid hatt et nært og godt samarbeid med museet og verdsetter dette høyt. Samarbeidet gir oss innsikt i museumsarbeidet og dets visjoner i et samfunnsperspektiv. Som medlem i museets styre gir det oss også anledning til å kunne målføre saker vi er spesielt opptatt av. Vi vet at museet har fokus på viktige og nødvendige oppgaver i disse konsolideringstider. Våre utfordringer har også fått en plass i museets arbeide med ny hjemmeside.

Vi har i 2014 ikke bevilget penger utover faste poster og til Museumsbulletinen. Vi satser nå på å bedre kommunikasjonen med medlemmer og å øke medlemsmassen. Dette er viktige områder som vi sammen med museet har bestemt å prioritere. Arbeidet med den store kulturhistoriske utstillingen "Bor-

gerskap Embetsstand 1600–1900" med arbeidstittel "Trendsetterne" er museets hovedsatsing de kommende årene. Arbeidet er godt i gang, og det samme gjelder planlegging av utstillingen, men fortsatt er det behov for bidrag til denne. I tidligere og kommende nummer av Museumsbulletinen vil vi fortelle om hvordan vi skal få til engasjement rundt dette satsningsområdet som museet vil arbeide med frem til 2018.

Gaveforsterkningsordningen utløser statlige midler i tillegg til gaven museet mottar. For hver krone som gis vil det utløse 25 % av gavebeløpet gjennom denne ordningen.

Med vennenes kontingentinnbetaling og overskudd fra arrangementene våre, kan vi bidra til å finansiere denne utstillingen og andre prosjekter museet arbeider med.

I 2013 ga Norsk Folkemuseums Venner nærmere en halv million kroner til Norsk Folkemuseum. Med din medlemskontingent er du med på å støtte et museum som trenger hver krone for å kunne forbli et sted mennesker alltid skal kunne ha glede og interesse av å besøke. Det er mange spennende opplevelser for deg og familien på museet, både museets egne arrangementer og venneforeningens. Vi håper du vil finne anledning til å besøke museet og våre arrangementer.

Gode førjulsdager ønskes alle venner av museet!

Hilsen Nina Seeberg, styreleder

Opplev Folkemuseet julepyntet

Onsdag 9. desember kl. 17

Norsk Folkemuseum og styret i Norsk Folkemuseums Venner inviterer til en spesiell og stemningsfull kveld på museet. Ta med lommelykt og bli med på oppdagelsestur i Friluftsmuseet. Museets formidlere vil ta oss med rundt, og vi får gå inn i de mørke stuene. Der vil de fortelle spennende historier om miljø og skikker. Ta med deg barn og barnebarn, og la de få høre om de ulike skikkene og hvordan vi feiret julen i gamle dager!

Barn er en viktig målgruppe for museet, og venneforeningen håper at dette arrangementet kan bidra til at barn får lyst til å oppleve og utforske mer av Norsk Folkemuseum.

Vi starter i Karterud med lett servering av pølser med lompe og varm eller kald drikke. Vi avslutter med julesanger akkompagnert av trekkspill rundt det store juletreet på museumsplassen. Kanskje kommer også nissen?

Pris kr. 250 pr. voksen. Barn gratis. Bindende påmelding innen 4. desember.

Nina Seeberg

Julekonsert

Onsdag 2. desember kl. 19 i Norsk Kirkekunst

Også i år vil styret i venneforeningen arrangere julekonsert for medlemmer i Norsk Folkemuseums Venner. Årets siste arrangement blir med en av Norges mest talentfulle og lovende konsertpianister. Vi gleder oss over at Ole Christian Haagenrud nok en gang har takket ja til å spille i den vakre utstillingen Norsk Kirkekunst. Vi ser frem til at så mange som mulig benytter kvelden til å feire advent og nyte god musikk i dette spesielle rommet. Dersom du har potensielle medlemmer til venneforeningen kan dette være en gylden anledning til å bringe den inn.

Ole Christian Haagenrud (1989) blir regnet blandt de mest lovende pianistene i Norge. Etter mange års undervisning med professor Jens Harald Bratlie studerer han nå med professor Harvard Gimse på diplomstudiet ved Norges Musikkhøgskole. Han har mottatt en rekke priser og utmerkelser. I 2014 ble han tildelt Robert Levins festspillpris. Han har gjort seg bemerket i nasjonale og internasjonale konkurranser, og i 2008 vant han Ungdommens Musikkmeisterskap der han fikk utmerkelsen Årets musiker. Ole Christian har vært solist med profesjonelle symfoniorkestre som Bergen Filharmoniske Orkester og Kringkastingorkesteret, og mange av Ole Christians konserter er blitt overført på nasjonal og internasjonal tv og radio.

Etter konserten går vi over til Collett- og Cappelengården der vi spiser og drikker godt. Velkommen til en minnerik aften med gamle og nye venner! Kle deg gjerne i bunad.

Pris: kr. 780 pr. person inkludert servering. Bindende påmelding innen 30. november.

Nina Seeberg

Bok om Aagot Noss

Nå kommer en bok om Aagot Noss. For venneforeningen har hun vært et kjent og kjær æresmedlem som aldri har sagt nei til å gi omvisninger eller være med på turer. Sammen har vi mange gode minner fra hennes deltagelse, for eksempel da hun viste oss rundt i sitt kjære Nordmandsdalen ved Fredensborg Slott. Det var en høytidelig ettermiddag i parken da Aagot Noss gikk fra skulptur til skulptur i det nedsunkede amfiet med legemstore skildringer av norske bønder og fiskere fra 1700 tallet, og fortalte oss hvordan de enkelte var kledd. De mange omvisningene i utstillingen Folk og Klede samt utallige konsultasjoner huskes med glede. Med sitt langvarige studie av folkedrakten, sine 13 bøker, stort antall andre publikasjoner og kontinuerlige intervju og utstillingsvirksomhet er hun et verdig og interessant forskningsobjekt i seg selv.

«Hun var så liten at hun fikk plass i en skoeske da hun ble født i Ål, moren døde i barselseng og hun vokste opp hos besteforeldrene», forteller bokens forfatter og mangeårig journalist i NRK, Anne Lognvik. Nå er Lognvik i innspurtfasen i manuskriptets ferdigstillelse. Hun har snakket med omkring 60 informanter, fra familien, Norsk Folkemuseum, andre museer og representanter for folkedraktmiljøet i Norge og utlandet.

Vi gleder oss til boken kommer ut. Tradisjonen tru kan bestilles fra Novus Forlag: novus@novus.no.
Kjersti Sundt Sissener

Norsk Farmasihistorisk Museum

Bli medlem av
NORSK FARMASIHISTORISK MUSEUM

Norsk Farmasihistorisk Museum er en medlemsforening. Formålet er å bidra faglig og økonomisk til drift av Norsk Farmasihistorisk Museum og skape interesse for farmasihistorie.

Som medlem får du gratis adgang til både Norsk Folke-museum og Norsk Farmasihistorisk Museum, og *Museumsbulletinen* tilsendt med Norsk Farmasihistorisk Museums sider. Medlemmer har stemmerett ved Norsk Farmasihistorisk Museums årsmøte.

Organisasjoner, bedrifter, enkeltpersoner og familier som ønsker å støtte museet, kan bli medlemmer.

Enkeltmedlemskap kr. 400

Gjelder for den personen kortet er utstedt for.

Familiemedlemskap kr. 600

Gjelder for 2 voksne og barn i følge.

Apotekmedlemskap kr. 1000

Bedriftsmedlemskap kr. 2000

For medlemskap, informasjon og spørsmål:
Norsk Folkemuseums sentralbord: 22 12 37 00.
Mandag - torsdag kl. 9 - 15.
e-post: farmasi@norskfolkemuseum.no

Følg oss på Folkemuseets nettside
med inngang fra forsiden:
www.norskfolkemuseum.no, Om museet,
Norsk Farmasihistorisk Museum.

For å spare tid og penger ved utsendelser og kontakt, oppfordrer vi alle medlemmer til å sende e-postadresse og mobilnummer til Farmasimuseets e-post: farmasi@norskfolkemuseum.no

Husk også å melde fra om adresseendring.

Kjære leser,

en travel sommersesong på Norsk Farmasihistorisk Museum er over. Takket være alle våre kolleger som stiller opp og er vertskap i museet, fikk de besøkende på sommersøndagene et hyggelig og interessant besøk i Generalitetsgården, som er bygningen som huser vårt flotte museum.

Årsmøtet ble avholdt 28. mai. Det ble vedtatt en viktig endring i museets vedtekter: Fra og med neste årsmøte blir det direkte valg på styreleder og styremedlemmer, unntatt ett. Farmasøytisk institutt skal fortsatt oppnevne en representant til styret. Hittil har ulike organisasjoner med tilknytning til norsk farmasi oppnevnt styremedlemmer. Samtidig var organisasjonene økonomiske bidragsytere til museet. Som en følge av de store endringene både i norsk farmasøytisk industri og apotekvesen, er dette ikke lenger aktuelt.

Aslaug Gombos ble valgt til revisor, og Berit Regland ble valgt til medlem av valgkomiteen etter Gunvor Solheim, som ikke tok gjenvalg. Marit Andrew ble gjenvalgt. Som følge av vedtektsendringen ble valgkomiteen utvidet til tre medlemmer, og styret fikk fullmakt til å oppnevne et tredje medlem.

Styret konstituerte seg med Inger Lise Eriksen som styreleder og Trygve Fjeldstad som nestleder.

Farmasimuseets dag ble arrangert 16. august. Hele museet var åpent, igjen takket være mange kolleger. Det var offisiell åpning av utstillingen «Privat eid – offentlig styrt. Dokumenter fra norske apotek», som er utførlig omtalt i *Museumsbulletinen* nr. 3, 2015. Hagen viste seg fra sin beste side, og de besøkende fikk smake ingefærdrikke. På urteloftet var det stor aktivitet med demonstrasjon av urter og informasjon om bruk.

Som vanlig var det pilletrilling i Frogner apoteks laboratorium, og mange barn kom storfornøyde ut med en pose selvtrillede marsipanpiller.

Det er stort sett «våre egne» som kommer til Farmasimuseets dag, så neste år oppfordrer vi til PR-kampanje blant venner og kjente for dette hyggelige arrangementet!

PÅGÅENDE OG PLANLAGTE AKTIVITETER

Farmasihistorisk museum arbeider systematisk for å ta i bruk hele Generalitetsgården til utstillinger. Neste store prosjekt er en laboratorieutstilling i kjelleren og oppgradering av de gamle utstillingene medisinkjeller, skyllerom, tablettrom og støtebod. På grunn av påvist muggsopp er det imidlertid påkrevet med større rehabiliteringsarbeider i lokalene før utstillingene kan bli en realitet. Planleggingen av utstillingene går allikevel sin gang, og vi gleder oss til å invitere til utstillinger med store mengder utstyr som har vært i bruk opp gjennom historien, og som den eldre generasjon blant oss også har brukt i sitt arbeid på apotek.

Ellers har vi påbegynt nok et rehabiliteringsprosjekt. Det vakre styrerommet i andre etasje brukes i dag av registreringsutvalget i deres utrettelige arbeid med å registrere alle gjenstander i museets eie. Derfor er det stengt for besøkende. Vi ønsker å sette det i stand så det kan romme en permanent utstilling. Dette krever imidlertid en ombygging av magasinet

innenfor styrerommet for å sikre tilfredsstillende arbeidsplass for dem som registrerer, rømningsvei, og annet.

Det er stor aktivitet på vårt fantastiske museum! Takktak til alle dere som gjør en flott innsats – i de ulike utvalgene og som omvisere i museet.

Vi sees på årets julemarked, som i år er 5./6. og 12./13. desember. Kanskje DU har lyst å hjelpe til på årets morsomste marked? Ta kontakt med administrasjonssekretær Helga Nordhaug på helga.nordhaug@norskfolkemuseum.no eller på telefon 40023512.

Nå som sommeren 2015 er gått over i høst og det virker lenge til neste sommer, tenk over om ikke nettopp DU har lyst til å være frivillig vakt/guide i museet sommeren 2016!

Med farmasihistorisk hilsen,
Inger Lise Eriksen, styreleder

Øverst: Berit Smestad Paulsen på urteloftet med et utvalg av urtene som ble vist frem på Farmasimuseets dag. Publikum fikk både smake, lukte og kjenne.

Over: Fra demonstrasjon på urteloftet. Til venstre trollhegg bark og til høyre søterot.

Over til venstre: Angelika Kruse-Jensen demonstrerer pilletrilling i Frogner apoteks laboratorium.

Venstre: Blodiglenn i apoteket Hjorten vekker alltid interesse.

Lengst venstre: Hagen viste seg fra sin beste side på Farmasimuseets dag. Alle foto: Wenche Strømhaug.

B-blad

Returadresse:
Norsk Folkemuseum
Postboks 720 Skøyen
N - 0214 Oslo

